DR. MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK

JEHO ŽIVOT A DIELO

NAPÍSAL

JULIUS BODNÁR

NÁKLADOM »SPOLKU PRE POSTAVENIE POMNÍKA GEN. ŠTEFÁNIKOVI«
TLAČOU »UNIVERSUM« V BRATISLAVE

EPUBLI
SKOSLOVENS

DR. MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK

ČESKOSLOVENSKÝ NÁRODNÝ HRDINA

JEHO ŽIVOT A DIELO

NAPÍSAL

JULIUS BODNÁR

NÁKLADOM »SPOLKU PRE POSTAVENIE POMNÍKA GEN. ŠTEFÁNIKOVI«

TLAČOU »UNIVERSUM« V BRATISLAVE

EPUBLIKA
SKOSLOVENSK

ÚVOD.

Československý národ mal mnoho vynikajúcich mužov v minulosti a má ich aj v prítomnosti, ktorých mená v dejinách ľudského pokolenia skvejú sa a skvieť sa budú, ako žiariace majáky uprostried širokého búrlivého a tmou zahaleného mora, ukazujúce smelým plavcom vytúžený prístav bezpečného a pokojného odpočinku. Sú to mená známe nie len tu doma u nás, ale v celom slavianskom svete, áno na celom okršleku zemskom, kde len akýtaký kultúrny národ prebýva. Komu by nebolo známe v širokom svete meno JÁNA HUSA, toho opravdového „Bojovníka Božieho“, alebo meno JÁNA AMOSA KOMENSKÉHO, veľkého „učiteľa národov“ a v slovanstve meno JANA KOLLÁRA, vehlasného hlásateľa slovanskej vzájomnosti a jasne vidiaceho proroka jeho lepšej budúcnosti? A k týmto svetoznámym menám družia sa v novše dobe aj mená nášho milovaného a všeobecne len „tatíčkom“ zvaného Dr. T. G. MASARYKA, zakladateľa a prvého prezidenta Československej republiky a Dr. MILANA RASTISLAVA ŠTEFÁNIKA, jej vybojovateľa a osloboditeľa Slovákov zpod tisícročného otroctva maďarského, nášho prvého generála a ministra vojny, ktorí oba so svojími spoločníkmi: Dr. EDUARDOM BENEŠOM, Dr. ŠTEFANOM OSUSKÝM a našimi statnými legionármi previedli dielo, ktoré v dejinách ľudstva bude sa spomínať stále a čoho stopy viacej nič nezmaže. Lebo Klio, nestranná pisateľka dejín, poznačila ich dielo do sŕdc milionov, pamiatka ich prenášať sa bude z pokolenia na pokolenie.

Ak na koho, tak na týchto mužov iste vzťahujú sa slová nášho Kollára:

„I my máme z kmenu vlastního
mužů, jímžto sluší čest a díky.“

Všetci vyše spomenutí mužovia zaslúžia si toho, aby ich dielo bolo aj zvlášte vyzdvihnuté, ich pamiatka pre potomstvo zvečnená a to sa iste aj stane. Ale my nateraz bližšie chceme sa zaoberať pamiatkou dňa 4. mája 1919. roku tragickou smrťou predčasne a neočakávane usmrteného generála ŠTEFÁNIKA,

nášho osloboditeľa, aby nám stále bol pred očami ako muž veľkej viery, smelých činov; ako vedátor svetového mena a večne sa skvúci národný hrdina. O čom si slovenský ľud v ťažkom otroctve od stáročí bájil, že príde šťastný a odvážlivý mladoch, ktorý zakliatu krásavicu vyslobodí z jej kliatby, tak sa aj stalo: tá kráska, naše Slovensko je oslobodené a to pomocou a hrdinstvom nášho nezapomenuteľného Štefánika.

ČASŤ I.
ŽIVOTOPIS GENERÁLA ŠTEFÁNIKA.

1. RODISKO ŠTEFÁNIKOVO.

Pri veľkých mužoch obyčajne bere sa ohľad aj na ich rodisko, lebo to tiež mohutne vplýva na ich duševný vývin a mnohokrát určuje ich životný smer. Nu a to smelo môže sa povedať aj o rodisku Štefánikovom, o Košariskách u Brezovej.

Je to kraj svojrázny, priesmyk v pohorí belohorskom v západných Karpátoch, rozhranie vôd medzi riekou Moravou a Váhom. Tu leží niekoľko roztratených chalúp, ktoré netvoria osobitnú obec, ač novšie majú tú snahu, ale dakedy musely tu byť ovčiarske košiare, preto aj ostalo to meno Košariská. Tunajší obyvatelia, žijúci

ako voľné dietky prírody, sú zdraví, tvrdí, odvážliví a ako takí väčším dielom dobrí strelci. Náboženstva sú evanjelického a zväčša ubehlíci z časov náboženských preháňok a tureckých válok, ako aj ostatní v tomto kraji. Nie jedna rodina osadila sa tu aj z českomoravských exulantov.

O ich slobodymilovnosti svedčí, že sa cirkevne roku 1870 odtrhli od mestečka Brezovej, lebo nechceli prispievať na impozantný a nákladný chrám mestský a založili si vlastný cirk. sbor a síce: Horné a Dolné Košariská, Dlhý vršok, Trvajová, Priepasné, Mynárová, Šindeláci a Mosnáci. Prvým ich kňazom od 12. januára 1870. roku bol Pavel Štefánik, otec nášho generála, ktorý tu až do svojej smrti roku 1913. a tak vyše 42 rokov blahodárne pôsobil a nový sbor uprostried rozháraných pomerov povolanou rukou zriadil a na pevný základ postavil.

Hneď nad úhľadným chrámom dvíhajú sa do značných výšin dva homolovité kopce, Úboč a Kopec, medzi ktorými na juh otvára sa krásna dolinka, Lopušná, s bohatými tromi prameňmi, kam mladý Milan nie raz zašiel papierové loďky spúšťať. Dolinka je plná prírodných krás a divokej romantiky, obtočená najvyššími kopcami brezovského pohoria. Od západu vrch Mravcové, od juhu Vysoké a lesnatá Klenová strážia nad ňou, aby svoj pôvab netratila a tak výletníkom príjemný pobyt i pocit poskytovala.

Na severozápad od fary vyčnieva osamelé, podlhovasté a trojkopcovité Bradlo, najvyšší vrch v tomto bližšom okolí, terajšie miesto odpočinku generálovho. Ono ponad všetky vrchy nadkukáva a ani samo netušilo, akej pocty dôjde u Československého národa. Ak predtým vyhľadávali jeho temä naši pohanskí predkovia, ešte vo väčšej miere budú ho vyhľadávať ich potomné deti.

K východu otvára sa utešený výhľad na čachtické a novomestské vrchy, ta ďalej za Váh na Tematín a vysoký Inovec, všade samá romantika, samá bujarosť prírodná a utajená čarovnosť neprehľadných lesov. Človek v tomto kraji nevdojak sa tak cíti, ako by mu všetky vršky našuškávaly: „Neboj sa nikoho, my ťa ochránime."

A práve tieto pahrbky, tento čarokrásny slovenský kraj bol svedkom prvých pokusov boja proti tyranii za ľudskú a národnú slobodu. Tu v okolí Bielej Hory odohrávaly sa dobrodružstvá hôrnych chlapcov, Jánošikovej družiny, chýrneho Hrajnohu, ktorého rod až do dnes žije za Bradlom[1]), aby chránili úbohé poddanstvo proti krutovláde zemanskej. — Tento kraj bol dejišťom prvého povstania slovenského, keď neohrožený Hurban pod národnou zástavou tiahol z Brezovej na Myjavu. Dňa 28. apríla 1848. sostavili žiadosti slovenského národa v stolici nitrianskej v 8 bodoch[2]).

---

[1]) Znamenitý M. Dohnány vo svojej Historii Povstaňja Slovenskjeho na str. 34. o tomto kraji píše: „Od Bielej Hory ku Javorine, a z oboch strán Brádla, bývali prebudení synovia rodu slovenského."

[2]) viď: M. Dohnány, Historia Povstaňja Slovenskjeho. V Skalici 1850. strana 52—54.

Áno, kraj tento aj počas najkrutejšej cudzoplemennej nadvlády maďarskej žil svojim voľným dychom a životom, a pokiaľ maďarská reč tisla sa až do samých Tatier[1]), tu sa ona nemohla nijak udomácniť. Ký div tedy, že už sám — prírodných krás a historických vzpomienok plný rodný kraj, mohutne vplýval na vnímavého chlapca; budil jeho obrazotvornosť, vyviňoval v ňom slobodymilovnosť, utvrdzoval ho v slovenskej rýdzosti a odkazoval k odhodlanosti a smelosti, keď brúsil ako chlapec cez neprehľadné hory a poskakoval s kopca na kopec.

2. RODIČOVSKÝ DOM A VÝCHOVA V ŇOM.

Otec nášho hrdinu, Pavel Štefánik, bol synom toho istého mena, Pavla Štefánika, ev. kňaza krajňanského. Celý rod pochádzal zo Senice, kde sa mnoho exulantov českých usadilo. Matka otcová bola vlastná sestra Vilka Šuleka, Maďarmi pri Hlohovci r. 1848. popraveného národovca slovenského, menom Ľudevita Šuleková. Druhý brat Ján Šulek bol v komárňanských kazematách usužovaný. Bohuslav Šulek odsťahoval sa do Chorvatska, kde stal sa popredným literátom horvatským.

Že tieto mučedlnícke udalosti nezmizly bez stopy, ale udržovaly sa v rodinnej tradícii, je isté, ba naopak zahrievaly sa aj v detných deťoch a vyvolávaly spravedlivý hnev proti každej tyranii, ale zvlášte maďarskej. A preto už v otcovi nášho generála vystupovalo slovenské povedomie v toľkej miere, že ako národovec bol neohrožený, neznajúci žiadneho pojednania s okolnosťami, v čom ho jeho odľahlé a svojrázne pôsobište len utvrdzovalo. Už ako v študentovi natoľko horelo srdce rodoláskou, že bol so svojími tiež už nebohými druhmi Štefanom Fajnorom, Jánom Mockom a Pavlom Beblavým z bratislavského ev. lycea vylúčený a v treskúcej zime vybral sa do Baňskej Štiavnice. Profesori chceli v ňom zlomiť slovenskosť a urobiť ho povoľným nástrojom maďarského vlastenčenia; ale docielili opak toho, že ešte aj v deťoch kriesil zápal nie len slovenského, ale vôbec slovanského vedomia a oduševnenia. Na stenách jeho visely obrazy všetkých výtečnejších dejateľov veľkého Slovanstva, tak že každé jeho dieťa cítilo sa byť synom alebo dcérou matky Všeslávie.

Otec nášho generála aj ináče bol rázovitý človek, odlišný od mäkkého a kontemplativného týpu ev. pastora. Jeho vlastní spolužiaci uznávali, že lepšie by sa bol hodil na svetskú dráhu. Kňazskú postať volil si viac z rodinnej tradície, ako to u Slovákov evanjelikov bolo vo zvyku. Už výraz jeho tváre prezrádzal plno energie, náladou bojovný, vo výraze sečný, neľakajúci sa žiadneho protivenstva. So zbraňou, menovite ako odvážlivý lovec, práve tak vedel narábať, ako so svätými knihami, čo sa v tom samotárskom a hornatom kraji akoby samo sebou rozumelo. Nuž a táto mužská od-

---

[1]) Zvlášte v tatranskych kúpeloch.

vaha prechádzala aj na dietky, ktoré sa nikdy neľakaly žiadnych ťažkostí ani prekážok, ale hodily sa do životného boja bez zvláštnych hmotných prostriedkov a udržaly sa v ňom.

Ako taký dobre hodil sa pre Košariská, aby od prírody voľný a duševne ešte nezkrotený ľud ukáznil, jeho prirodzenú samopaš kresťanským a národným ideálom podriadil. A to sa mu aj podarilo. Za krátky čas po horách po dolách roztratené chalupy predstavovaly jeden úplný celok a zanechal po sebe najusporiadanejší cirkevný sbor, preniknutý bodrým národným duchom a citom.

Jeho manželka, až do dnes žijúca Albertína rod. Jurenková, dobre vynímala sa pri tvrdom, prísneho pohľadu i ostrého výrazu mužovi so svojou ženskou nehou, útlocitom a dobrým, šľachetným srdcom. Ona nevedela sa nahnevať, ale ani len ostro na niekoho podívať. Z jej pohľadu sálala vždy samá laskavosť a dobrota, tak že hosť cítil sa na prvý okamih ako doma. Aj vedel Štefánikov dom priťahovať ľudí. Náš oslávenec Dr. J. M. Hurban nikde nevedel si tak odpočinúť uprostried svojich bojov, ako u Štefánikov na Košariskách, kam došiel zavše aj na týždeň, na dva. Jeho pobyt a vážne rozhovory o národných veciach iste aj na nášho národného hrdinu vplývaly, budily v ňom chuť a túžbu národu žiť, zaň pracovať, jeho slávu napomáhať a bude-li treba, za jeho slobodu bojovať, ba aj život obetovať.

V synovi Milanovi obe povahy rodičov boly šťastne spojené. Otcova odvaha a tvrdosť a matkina beznáročnosť a nežnosť, ktoré povahy vždy a všade uplatňovaly sa na svojom mieste. Náš hrdina Štefánik bol jednak odvážlivý, smelý ako učenec na vrchu Mont Blanku alebo na ostrovoch Tahiti, ako aj čo vojak na bojišti a v lietadle; — avšak jednak nežný, skromný pod doktorským klobúkom, ako aj pod generálskou, zlatom obrúbenou čiapkou.

Rodičia jeho mali 12 dietok, z ktorých 9 ostalo na žive. Milan narodil sa dňa 21. júľa r. 1880. a je v rade 35. v tom roku. Ukazuje, aký opravdu panslávský duch ovládal otca, keď mu dal popri menu Milan aj meno Rastislav — a najstaršiemu Igorovi aj Branislav — ani čo by bol vedel, že bude obnovovateľ bývalej ríše kráľa Rastislava. Krstený bol 28. júľa a krstnými rodičmi boli: švagor otcov, Štefan Fajnor, výtečný národný pracovník a hudobník a jeho manželka Emilia Fajnorová rod. Jurenková.

Už v dome rodičovskom vynikal malý Milan medzi ostatnými. Už ako malý chlapček vliepal sa do okna a keď sa ho mamička spytovala, čo robí — odpoveď znela: „Čítam svoje hviezdičky“! Na všetko bol zvedavý, čo nie raz omrzlo starostlivého otca a odriekol mu: „Ale iď, ty filosof“! Ako sme spomenuli, rád chodil do Lopušnej ku pramienkom; vzal si mendíka a tam aj 3—4 hodiny pobudnul, robil „šífy“ a spúšťal ich, že ide do Ameriky. Ostatné dietky to nezaujímalo. Vydriapal sa na stôl a odtiaľ skákal, hovoriac, že letí. Rád mal babku Kubovičku, ktorá v dome u rodičov vypomáhala, jeho vypestovala a pekné povesti národné mu vyprávala, tak že aj neskôr z Paríža dával ju pozdravovať. Otec pri

čítaní takého pozdravu cele natešený zvolal raz pred pisateľom týchto riadkov: „Podarené jedno dieťa!“

Aj bol podarený hneď za mlady a hoci telesne aj slabý so stopami osýpok na tvári, predsa bol opravdový Milan, miláčok i rodičov, i kamarátov a každého, kto ho poznal.

3. PRVÉ ŠKOLY.

Neďaleko kostola a fary je aj škola. Tu bol učiteľom Martin Kostelný, bývalý veľkorevúcky žiak. Rodičia jemu sverili svojho Milanka. Neodvykali ho osobitnou výučbou, ako to druhí robia, ale učil sa spolu s ostatnými deťmi. Hneď prvý rok sa naučil dobre čítať a písať. Keď prišiel zo školy, nie raz hovoril doma, že mu je to málo učenia. Pravda, dobrý učiteľ pre druhých nemohol tak rýchlo pokračovať!

Ale nech stoja tu slová[1]) samého učiteľa: „Milan bol zpomedzi všetkých dietok najprítuľnejší k svojim rodičom, preto ho aj „Miminkom“ menovali. A poneváč bol slabšej telesnej sústavy, aj útlocitne s ním nakladali. V šiestom roku daný bol do ľudovej školy košarišskej, kde pod vedením dolupodpísaného (Martina Kostelného) vychodil elementárnu školu. Počas navštevovania školy — s dobrým svedomím môžem o ňom to pochválne svedectvo vydať — že bol žiak pilný, príkladný, po vedách dychtivý a pre svoju tichú a krotkú povahu obľúbený nie len u učiteľa, ale aj u svojich spolužiakov. Už ako žiak elementárnej školy prejavoval zvláštnu náklonnosť k vedám fyzickým a matematickým, tak že sa dalo očakávať, že pri pokračovaní v štúdiach v týchto predmetoch bude vynikať, čo sa neskôr aj dokázalo, keď sa stal svetochýrnym hvezdárom.

Tak píše o ňom jeho vlastný učiteľ z elementárnych škôl, čo je dostatočným svedectvom prejavenia jeho pekných duchovných darov už v útlej mladosti.

4. GYMNASIÁLNE ŠTUDIA.

Ďalšie študia nášho hrdinu predstavujú nám ťažkú a tvrdú borbu s neprajnými pomerami a smutným osudom, v ktorom sa každý slovenský študent za maďarského panstva nachádzal. Boly pred ním dve cesty: alebo sa hodiť do náručia dušu i srdce pohlcujúcej a przniacej maďarizácie a požívať ňou poskytované štátne výhody a prednosti, ale pritom vystaviť sa mravnej záhube; alebo jej čeliť a jej sa ubraňovať, avšak vystaviť sa biede, neistej budúcnosti, ale pritom zachovať dušu svoju nespŕznenú a čistý charakter. Náš Štefánik s mnohými inými volil si túto poslednú cestu, ktorú už blahej pamäti Ľudevít Štúr vyznačil každému slovenskému národovcovi tými slovami: „My chytili sme sa do služby ducha a preto musíme prejsť cestu života trnistú.“

---

[1]) Viď časopis: Slobodný Slovák, roč. II., č. 6.

Trnistá bola aj študentská púť Štefánikova, na ktorej len kde-tu zjavovaly sa aj vábne ružičky sladkej nádeje.

Rodičia, aby mu usnadnili stredoškolské štúdia, poneváč vtedy všetky stredné školy na Slovensku boly pomaďarčené, dali ho počas prázdnin do Šamorína na Žitnom ostrove, aby sa podučil niečo v maďarčine. Tu býval, ako aj ostatné dietky Pavla Štefánika, u priateľskej rodiny pravotára Šidu, kde mu bolo veľmi dobre. Tu mu ostal v pamäti veliký bojovný kohút, ktorý zvlášte s deťmi rád sa dal do bitky. Ale malý Milan pokladal to pre seba za nehodné s kohútom sa biť a kázal ho zarezať.

Po šamorínskej príprave v maďarčine starostlivý otec prihlásil ho na ev. lyceum v Bratislave do I. gymn. triedy. Poneváč bol mladý, musel skladať prijímaciu zkúšku, ktorú aj dobre zložil; už tu sa ukázalo, že bude prvým žiakom lycea, ako sa aj stalo.

Na tomto lyceume študovali aj jeho starší bratia Igor a Pavel, ako vôbec najväčší kontingent žiactva týchto škôl pochádzal z evanjelickej časti nitrianskej a trenčianskej župy.

Ale sotva že vkročil na maďarské, vlastne pomaďarčené školy, už pocítil nepriateľskú päsť a maďarskú surovosť. Hej, už ten útly žiačik musel pocítiť, že je nevoľníkom a ak sa bude pridŕžať svojej materinskej reči, nebude rovnoprávnym občanom vlasti. Pod titulom „panslavismu“ slovenskej reči nepriateľskí a odrodilí profesori už na malých žiakoch prevádzali svoje chúťky. A menovite oslavy maďarského 15. marca[1]) boly próbnym kameňom pre cítenie a smýšľanie slovenského študentstva. Ak si ktorý slovenský študent v ten čas nevztýčil maďarskú kokardu na kabát alebo menej hlasite spieval maďarské vlastenecké piesne, už bol aj proškribovaný a mohol sa pratať.

Aj starší bratia Milanovi Igor a Pavel pre 15. marec dostali výhosť zo škôl, takzvané: „consilium abeundi,“ a len na zakročenie spravedlive smýšľajúceho ev. biskupa Dr. Ľud. Gedulyho mohli zavŕšiť ten rok ešte v Bratislave, ale už na druhý museli sa brať do hodne ďalšieho Šopronu. Že koľká to ztrata pre chudobného a väčším počtom dietok obdareného rodiča, nepriatelia slovenského národa o to sa nestarali, srdce ich nad tým nebolelo. Milan pre útlosť svoju, aby bol k rodičom bližšie, ostal ešte jeden rok v Bratislave, ale do III. triedy vybral sa aj on s bratmi do Šoprona, kde skončil aj IV. triedu.

Slovenskí študenti nemohli dlho zosťať na jednom mieste a tiež nie pospolu, lebo bolo vytvorené, aby sa za ten čas nedopustili nejakého prejavu svojho slovensko-národného smýšľania. Aj naši Štefánikovci čoskoro museli sa preč brať aj zo Šopronu, starší dvaja bratia vystrojili sa do Kežmarku a Milan do kvinty na Sarvaš na Dolnú zem. Takú kalváriu museli prekonávať roduverní slovenskí šuhajci v minulosti.

---

[1]) 15. marca oslavujú Maďari ako začiatok kossútkovej stavovskej revolúcie.

Nebolo temer gymnázia v bývalom Uhorsku, kam roduverní slovenskí študenti vkročili, aby nebolo bývalo v nich prenasledovania. Vo väčšej miere dialo sa to na ev. cirkevných gymnáziach preto, že prebudené slovenské študentstvo, menovite z ev. kňazských a učiteľských rodín (skoro jedinej slovenskej inteligencie v ten čas) viac tieto školy navštevovalo. A tu už potom zmaďarónčená mládež vrhala sa na týchto bez ľútosti a milosti, ako divá zver. Pri každej strednej i vyššej škole bol tajný študentský spolok maďarský, opravdoví sprísahanci[1]), ktorí vytkli si za cieľ striehnutie na slovenských študentov a ich udávanie pre panslavismus a tak vyhadzovanie. Kde boli charakterní správcovia, tí sa tomuto neslušnému počínaniu nepoddávali, ba sprotivili. Tak v Štiavnici Brezník a na Sarvaši Benka nie len rovesníci, ale aj kongeniálni duchovia. Ovšem cítili obaja, že sú synovia slovenských matiek, keď sa aj k maďarstvu pridali. Tak Benka na Sarvaši maďarónskym streštencom, menovite Haviarovskej zlopovestnej klike zrovna odvetil: „To si zachovajte, že dokiaľ som ja na Sarvaši gymnaziálnym správcom, o „panslávoch“ nechcem mať vedomia.“[2]) Následkom toho aj náš Milan mal na Sarvaši obstojný pokoj, a to tým viac, že boli tam profesormi aj niektorí tichí Slováci, ako Šaško z Brezovej. Pri tom vyznačoval sa veľmi v matematike, tak že stal sa miláčkom profesora Neumanna. Aj po jeho odchode ho dlhé časy spomínali, že takého matematika nemali. On tiež veľmi priľnul k Sarvašu, zvlášte však ku svojim profesorom, lebo ich navštívil viackrát aj neskôr ako učenec, zvlášte Neumanna.

Národné povedomie sa už tu silno v ňom vyrážalo. Pred svojim užším krúžkom sa nie raz vyslovil o istom oslobodení Slovenska, robil mapu budúcej Europy, prejaviac pevnú vieru, že ríša Svätoplukova ešte povstane a menovite, že zmaďarónčený Prešporok bude sa menovať Bratislavou a tak zapadlá sláva Slávov sa ešte v nej obnoví. Len o tom nemal tušenie, že on bude jej osloboditeľom a že jej široké lány stanu sa jeho hrobom. Blahé časy mladosti čo všeličo utajujú pred zrakom človeka!

Svoju maturitnú zkúšku zložil 25. júna 1898. roku a tým vymanil sa z pút maďarských skôl, aby započal vyšší študentský a tým i životný let.

5. VYSOKOŠKOLSKÉ ŠTUDIA.

Slovenskému študentovi, ktorý chcel medzi svojim národom pôsobiť a tak povedomie slovenského ľudu dvíhať, len 3—4 dráhy boly ako-tak otvorené — učiteľská, kňazská, pravotárska a lekárska. Kto zamýšľal aj niečo iného ako Slovák, mohol rátať len na cudzozemsko.

---

[1]) Tieto spolky pozakladané boly z Pešti, aby udržovaly vlasteneckého ducha mládeže a ohrožovaly existenciu nemaďarských študentov na stredných a vysokých školách.

[2]) Pokým úradoval Benka na Sarvaši, nevyhadzovali slovenských študentov, ale po ňom už áno.

Duch nášho Štefánika už od mlady tiahol k matematickým a technickým vedám. A zas jeho slovanské povedomie bolo tak silné, že ani na minútu neváhal, kam má ísť na vysokoškolské štúdia, ako do Prahy. Ťažké boly otcove starosti, či to vyvládze, keď mimo Milana aj ostatné dietky jeho boly už v školách, ale ešte väčšia bola odhodlanosť synova, ktorý už od mlady zanášal sa vysokými túžbami, na široko založenými koncepciami. Dôvera jeho v seba a v Božiu pomoc bola väčšia, ako všetky v cestu stavajúce sa mu prekážky. Koncom roku 1898 vítala ho už matička zlatá Praha uprostried svojich múrov, aby tam strávil, ako vysokoškolský študent, jednu z najmilších čiastok svojho života.

Stal sa poslucháčom pražskej techniky, kde sotrval 4 semestre a síce 1898—1899, 1899, 1899—1900 a 1900.

Jeho pobyt v Prahe nepredstavoval obraz jednoduchého, pošmúrneho, biedou bitého a v zabudnutých skrýšach utiahnutého študenta. Chudoba bola by ho asi k tomu praedestinovala, ale jeho vzletný duch, jeho smelé a odvážlivé plány nedaly mu upadnúť do všednosti. Vyhľadával vždy tú najprednejšiu a najvyberanejšiu spoločnosť. Hlad a dychtivosť za vedou, umením a krásou života vábily, ba hnaly ho všetkými smermi. S celým zápaľom oduševnil sa za Masaryka, ktorého prednášky ssal do seba ako motýl sladkosť rozkošného kvietka. Rozmýšľal na vynálezoch. Oduševňoval sa za literatúru, keď sa oboznámil s najväčším básnikom českým, Jaroslavom Vrchlickým. Skladal aj sám verše o slovenskom odboji. Chodil do umeleckých, hudobných a výtvarných krúžkov, menovite Manesa, ako by bol chcel dvojnásobne nahradiť všetko, čo mu maďarská škola ujala, nedopriala. Bol dušou študentských krúžkov, bral účasť na zábavách a ač bol chovania veľmi vážneho, tančil na Žofíne na slovenskom večierku v marci 1903. roku v detvianskom kroji. Medzi svojími priateľmi počitoval najprednejších študentov svojej doby, medzi nimi aj dnes účinlivého a za oslobodenie národa tiež mnoho podniknuvšieho Bohdana Pavlů. Mal prístup do najprednejších domov.

Vzdor tomu, že mal na tvári stopy osýpok, čo odnímalo z blízka na jeho telesnej kráse, preto bol vítaný aj v dámskej spoločnosti, lebo z jeho modrých očí sálala sama dobrota, tak že nedostatok krásy nahradzóval svojou milou povahou a okúzľujúcou rečou.

Počas pražských študií upútala jeho pozornosť zvlášte Lola Bílá, s ktorou mal dlhšiu známosť, a ktorá svoje dojmy o ňom opísala v pamätníku „É Morto“, kde medzi iným píše: „Byl vážný a usedlý, nikdy nežertoval a pro svoje vážné řeči a snahy, jež nebyly od soudruhů pochopeny a oceněny, byl velmi často přezírán.[1]) Jeho vystupování ve společnosti bylo vždy jako matematicky vypočítané, presné, odměřené a při tom milé a láskavé.“[2])

---

[1]) Lola Šetelíkova: É Morto str. 9.

[2]) Tamže, str. 16.

Mnohý študent vo veľkom meste sa ztratí, mravne klesá; Štefánik ožil, sa povzbudil a akoby znovuzrodil, čo svedčí o nevšednosti jeho ducha, ktorý vždy hľadal tie vyššie hodnoty života a to ho zadržalo pri jeho ideáloch a čistých snahách. Už aj zovňajškom mal výraz čistoty svojej duše, keď „dbal vždy elegantního zevnějšku", ako píše spomenutá Šetelíková.

Štefánik na technike nevydržal dlho. Vyvolený odbor „strojníctvo", zdal sa mu byť príliš prozaickým na jeho snivú, poeticky naladenú dušu. Náklonnosť už od mlady viedla ho k hvezdárstvu. Že sa mu hneď nezachcelo ísť na túto dráhu, to snad aj preto, že tu mu nekynula žiadna budúcnosť.

Keď sa však predsa oddal na hvezdárstvo, nebál sa viac neistej budúcnosti. Keď bol upozornený, že poneváč pri utlačenom národe nie len táto, ale nijaká veda sa nepestuje, či sa nebojí, že tak pochodí, ako istý podobného povolania slovenský vedátor, ktorý prijal úrad pri jednej privátnej spoločnosti, ale on sa neobával toho osudu, hovoriac, že každý nemusí tak pochodiť. Jeho duševná sila bola neobyčajne veľká, nič neobával sa neistej budúcnosti.

Ešte bol len stredoškolský študent, a od švagra Köncla dostal sa mu do ruky akýsi ďalekohľad, už ho pripevnil so špagátom pred farou na malinu a pozoroval na mesiačku skaly. Raz bol na návšteve u svojho ujca Vannaya na myjavskej fare a keď sa večer na sedliackom vozíku navracal domov na Košariská, práve letel pred jeho zrakom veľký, žiariaci meteor . . . . . . S vytržením hľadel za zapadajúcou hviezdou, a po celú cestu nešla mu príhoda tá s mysle. Odtedy započal sa zaoberať štúdiumom hviezd.[1])
V zimnom semestri 1901 jak vnútornou náklonnosťou, tak aj na radu profesora Zengera prestúpil na filozofickú fakultu university študovať hvezdárstvo.

Tejto vede venoval sa zcela a zúplna. Popri Prahe roku 1902. vyhľadal aj universitu v Curychu, ba zašiel až do Itálie do Milana, Messiny, aby čím viac duševného pokrmu nadobudnul, vedecky sa prehĺbil. Svoju doktorskú dissertáciu písal na thema: „Nové hviezdy z doby Predtychonovej a nová Casyopea". Rigorosum doktorské z astronomie a fyziky konal dňa 10. októbra roku 1904. pod profesormi Grussom a Strouhalom s prospechom dobrým. Vedľajšie rigorosum z filozofie konal už predtým 19. júna roku 1904. a zkúšali ho: prof. Hostinský a Drtina. Toto rigorosum odbavil s prospechom výborným. Musel mať zvláštne ministerské povolenie, aby mohol odbaviť tieto zkúšky, lebo na pražskej universite skončil len štyri semestre.

Ku jeho promocii dňa 12. októbra roku 1904. došiel aj uradostnený otec. Promovoval ho vtedajší prodekan, Emil Frida, vehlasný básnik český, básnickým menom Jaroslav Vrchlický, s ktorým nadviazal aj bližšie priateľské styky.

---

[1]) Časopis Slobodný Slovák. Roč. II. č. 20.

Už ako pražský študent zasahoval aj do slovenskej politiky. Neviedly ho v tom nejaké stranícke úmysly, ale ako žiak Masarykov, chcel ukázať nové cesty a nové smery našej politike, aby nestala vždy na mŕtvom bode. Je obyčajou mládeže, že zanáša sa novými ideami, túži za reformami. Na Slovensku túto obrodnú prácu započala koncom minulého a začiatkom tohoto storočia mládež, skupená vôkol časopisu „Hlasu", vydávaného drom Blahom a drom Šrobárom. Do tohoto časopisu písal aj náš hrdina. Lenže sa nespokojil s púhou politikou a chcel poskytnúť pre národ aj nevšedný duševný pokrm, keď spolu s maliarom Kalvodom vydával prvý umelecký časopis slovenský: „Umelecké Hlasy" r. 1903. Ba aj sám skladal piesne, ktoré mu zhudobnil pochválne známy skladateľ M. Schneider-Trnavský.

A tak slávne, skvele, v túžbe za vyššími hodnotami bol dokončený jeho vysokoškolský študentský život pražský. Zlatá Praha si ho upútala cele, ale aj povzniesla na stupeň pravého vedátora, povzbudila k ďalšiemu bádaniu, aby sa stal chlúbou Slovenska a vôbec celého Slovanstva. A vzdor tým najreálnejším vedám ničoho neodňala z jeho idealizmu, tak že jeho snivá, bádavá a pritom odvážlivá duša aj ďalej unášala jeho bytnosť do najvyšších predstáv životných a ľudských, aby neupúšťal ničoho zo svojho prvenstva.

6. ŠTEFÁNIK AKO UČENEC.

Nadanému synovi veľkého národa stať sa učencom nie je ťažká vec, lebo má všetky podmienky k tomu, ktoré ho na každom poli dvíhajú a mu k svetovej sláve dopomáhajú. Ale ináč je to so synom malého, ujarmeného a svetu temer neznámeho národa. Ten musí prekonať ťažkú borbu, aby sa dostal na zaslúžený piedestal dľa svojho nadania a učenosti. Aj na Štefánika čakala táto borba, ak nechcel zaniknúť vo všednosti.

Už sama v sebe to bola veľká odhodlanosť, vybrať sa do Paríža bez všetkých hmotných prostriedkov. Ale Štefánik neznal prekážok, neznal žiadnych ťažkostí. Ešte koncom roku 1904. vystrojil sa do Paríža so slabou znalosťou francúzčiny, trúfajúc si vypomôcť italčinou.

Nikdy predtým ani potom nenabiedil sa toľko, ako zpočiatku v Paríži. Akoby aj nie? — Nemal a neznal nikoho, kto by sa ho bol zaujal. Kto by si bol smyslel na chudobného slovenského študenta? — O tomto jeho počiatočnom parížskom pobyte píše Lola Šetelíková rodená Bílá, s ktorou si stále dopisoval: „Jeho život v Paříží ze začátku byl velmi krušný. Nemaje prostředků ani protekce, probíjel se velmi těžce a jen jeho obrovská energie zabránila tomu, že nepodlehl v boji ze životem." [1]) Iný by bol dávno zutekal alebo by sa bol niečoho inšieho chytil, ale náš hrdina i tu prejavil svoju nezlomnú vôľu a že v slabom tele aký silný duch prebýva.

---

[1]) Šetelíková: È morto, str. 24.

Tohoto silného a neohrozeného ducha slabá telesná stránka ani nestačila unášať, tak že tu zhoršil sa jeho žalúdkový katarh, ktorý ho trápil až do smrti.

Avšak nie o dlho sa aj jemu uľavilo. Taký silný duch ani v Paríži nemohol byť dlho nepovšímnutý.

Blízko Paríža je veľká hvezdáreň meudonská, na ktorej pôsobil chýrny hvezdár Jansen. Štefánik mál síce k nemu odporúčanie od Zengera z Prahy, ale dôveru vzbudila viac jeho súcosť. Chodieval často do Meudonu a pri výzkumoch prejavoval veľkú zaujatosť. V tom stala sa porucha na stroji. Mladý vedátor k tomu prikomplikoval, že stroj ešte lepšie účinkoval. To vzbudilo pozornosť

starého Jansena, že sa zainteresoval za neho a pritiahol ho viac k sebe, než ktoréhokoľvek iného učeníka. A s tým už aj bolo uzavreté priateľstvo medzi mladým a starým učencom a upevnená Štefánikova vedátorská postať. Už potom jeho vedecké úspechy rad-radom nasledovaly.

Prvý úspech bol, keď aj nie dlho, v júni r. 1905. Poverený bol od Jansena so známym astronomom Miloschauom s vedeckou výpravou v Europe na najvyšší 4810metrový vrch Mont-Blanc[1]) cieľom pozorovania slnca a obežnice Marsa. Tam v kraji večných ľadov, v nebezpečenstve života strávil skoro pol mesiaca a zariadil pozorovaciu hvezdársku stanicu. Rodičia jeho nie raz trnuli, keď sa o podobných podnikoch jeho dozvedeli, lebo vedeli, že sa ich milý syn žiadnych prekážok neľaká. Čo sa za celých sto rokov nikomu nepodarilo, v tom Štefánik dosiahal rekordu.

Nestihol si ani odpočinúť, už ho Jansen v auguste vzal so sebou do Španielska, aby pozorovali zatmenie slnka. Ako na Mont-Blanku zima, tu zas ohromná horúčava ohrožovala jeho zdravie, ale jednak bol aj tu vytrvanlivý.

Po príchode do Paríža v krátkom odpočinku nasledujúceho 1906. roku bol vyslaný do Oxfordu v Anglii na medzinárodný kongress astronomov. Keď bol sem vyslaný, musel mať už dobré meno v kruhoch hvezdárskych.

Ale viac než týmito oslávil sa následujúcimi výpravami, ktoré ho urobily svetoznámym:

Tak roku 1906. viedol takúto vedeckú výpravu tiež cieľom pozorovania zatmenia slnka až do Turkestánu v centrálnej Azii, ku ktorej aj ruská vláda dala mu jednu stotinu kozákov. Ale polodivý kmen Tadžikov kozákov videť sa blížiť pokladal za „casus belli“ (príčinu vojny) a preto nechal kozákov za sebou, pomáhal si sám s nimi, pričom zbadal pri nich isté stopy kultúry, lebo mali poňatia aj o zatmení slnka.

Nie menej nebezpečné boly aj cesty do Alžírska, Sahary a Sudanu v roku 1909. Úchvatne spísal svoje zkúsenosti zvlášte zo svätého mesta mohamedánov, Kairuanu, o fanatickej sekte stúpencov Si-Mahmeda-ben-Aissa, o ich divom obradnom tanci. Tu pocítil, že dlho to potrvá ešte, než Europejci porozumejú záhadnej duši Orientu.

Posledná a najzaujímavejšia cesta jeho ako učenca bola na ostrovy Tahiti v Tichom oceáne v roku 1910. Tak ďaleko dospela váživosť jeho v učených kruhoch francúzskych, že rok po roku poverený bol týmí najdôležitejšími vedeckými úlohami a vláda francúzska dala k dišpozícii svoju válečnú pancierovú loď, ktorá vozila slovenského učenca po ďalekých moriach, ač vtedy ešte ani nebol francúzskym občanom, takú dôveru prechovávaly k nemu francúzske vyššie vedecké kruhy. Cieľ výskumnej cesty bol pozorovanie

[1]) O tejto výprave napísal dlhší článok v časopise „La revue du Montblanc“ a tiež v Tranovského kalendári r. 1907.

Halleyovej komety. Na svoj tamejší pobyt milo sa rozpomínal a hovorieval, že ak vojnu prežije a nebude môcť účinkovať vo svojej otčine ako hvezdár, navráti sa na ostrov Tahiti, kde už bol aj začal stavať hvezdáreň. Prežil tam milé chvíle zvlášte v spoločnosti známeho českého spisovateľa Jána Havlasu.

O pobyte Štefánikovom architekt V. Novák na prednáške v Chicagu[1]) hovoril medzi iným toto: „Ako som bol potešený, keď som sa presvedčil, že zachovaná bola jasná vzpomięnka na Štefánika nie len v úzkom krúžku francúzskych úradníkov a kolonistov, ale aj medzi polodivokými ostrovanmi. Medzi francúzskymi úradníkmi tešil sa Štefánik veľkej obľube, ako uhladený gentleman a znamenitý spoločník; ale čo najhlavnejšieho, veľmi zámožný človek. Zpočiatku býval v hôteli, ale nebolo mu tam príjemno z dôvodov v južných morách ľahko pochopiteľných . . . . Preto postavil si neďaleko svojej hvezdárni drevený domček, utúlený v kokosovom háji. — U tahitských domorodcov tešil sa úcte takmer posvätnej. Ich primitívna pohanská, dosiaľ necivilisovaná duša videla v Štefánikovi priamo vyššiu bytnosť. „Človek, ktorý pozerá na hviezdy", bol okrídlený názov Štefánika v tahitskej reči. Ak dnes vyslovíte pred domorodcom Štefánikovo meno, tvár jeho vezme na seba strnulý výraz duchovný. Zomrel . . . . niečo nepochopiteľného, tajuplného a hrozného pre primitívnu dušu domorodcovu. Verí, že jeho duša je vtelená v stromy a kvety na ich ostrove."

* * *

Obyčajne, keď niektorý náš učenec dostal sa v minulosti do cudziny, zabúdal na svoju domovinu, nelákaly ho zpät naše predválečné neutešené pomery. Štefánik ani vo svojom skvelom významnom postavení nezabúdal na svoje pekné síce, ale vtedy ešte nešťastné v porobe úpiace Slovensko a na každé vianoce zavítal domov ku svojim rodičom, aby v úprimnom rodinnom kruhu, v opravdovej detinskej prostote trávil tento svätý večer, lebo od závratne ďalekých hviezd, hroziacich človeku duševným umorením a ubíjajúcich bádavého ducha márnosťou a ničotou jeho snáh a prác; dobre padlo skloniť sa k tým jednoduchým ľuďom, ktorí si vo svojich zvyklosťach tak bezstarostne žijú, majú zo života radosť a ponoriť sa do ich tajuplného duchovného žitia, opreť ustatú dušu na ich detinskú vieru, aby si odpočinula, okriala a sa osviežila. Aj v Paríži, keď mal voľný čas, v nedeľu odpoludnia po týždennej úmornej práci osviežiť svoje nervy išiel medzi ľuď. — A ač pochodil skoro celú zemeguľu, predsa len ten jeho rodný podbradlanský kraj, to jeho nevoľné Slovensko bolo mu najmilšie, ono ho priťahovalo aj z ďalekých, v prírodnej kráse a slnečnom jase večnou zeleňou sálajúcich krajov, i prepychom kultúry a všetkým pohodlím opatrených miest, sťa tá prekliata zlatovláska

[1]) Viď časopis Denný Hlas v Clevelande od 11. marca 1921. č. 388.

svojho bohatiera osloboditeľa. V jeho duši všade ozývaly sa slová básnikove:

„Tatry, moje Tatry, vy moja otčina,
že za vami túžim, čo je za príčina?
Čo je za príčina, že teba, rodná zem,
v tomto cudzom svete zabudnúť nemôžem"?

„Keď sa tým tešievam v túžob mojich muke:
že človek kdekoľvek, všade v božej ruke,
všade božie nebo, všade je božia zem . . . .
Predsa ťa, domov môj, zabudnúť nemôžem".

Ani nezabúdal, na všetky národné podniky pamätal; veľkolepé sbierky z ďalekých krajov pre slovenské muzeum chystal, — ba je ten zriedkavý učenec, ktorý prihlásil sa za odberateľa na novovydanú Bibliu Kralickú a je aj jeho meno poznačené na konci medzi predplatiteľmi. Nič mu nebolo malé, nič malicherné, čo slúžilo k povzneseniu hmotného a duševného života jeho, v ťažkom jarme cudzieho panstva úpiaceho slovenského ľudu, ktorého blaho aj v učeneckej tóge, v nádhernom a najkrajšom meste sveta, v Paríži, na srdci nosil.

7. VO VOJENSKEJ SLUŽBE.

Posledná svetová vojna bola dosiaľ nevídaným a neslýchaným rozvírením národov. Počnúc od brehov severného L'adového mora až po južnú Austráliu, od krajiny Vychodiaceho slnka, Japonska, až po najzápadnejšie brehy Ameriky celé ľudské plemä pohlo sa, aby rozhodlo boj medzi zastaralým pansko-otrockým a novým bratsko-slobodným spôsobom žitia jednotlivcov i národov. Do tohoto boja bol vtiahnutý učený i neučený, bližšie zainteresovaný alebo neutrálny, násilne priviazaný alebo v osobnej slobode si hoviaci človek.

Nemohol zostať ľahostajným v tomto ohromnom svetovom zápase ani učenec Štefánik, lebo vedel, že výsledok tohoto zápasu bude rozhodujúci pre život všetkých, i tých najmenších národov. Aj to vedel, kde je jeho miesto: že nie na strane odvekých otročiteľov Nemcov, Maďarov a Turkov a ich císarov, kráľov a sultánov; ale na strane vždy za pokrok a slobodu ľudstva bojujúcej a večne mladej, novými ideami žijúcej Francie a jej spojencov, tzv. Dohody.

Hneď, ako vojna vypukla, vzdor svojej chorľavej a slabej telesnej sústave hlásil sa k vojsku u francúzskej armády. Službu vojenskú, ač bol učenec, hvezdár, vynálezca, započal ako obyčajný vojak „Poilu" (bradáč), hoci sa aj svíjal od žalúdkových kŕčov. Pre svoju nemoc nebol by musel byť vojakom, ale jeho železná energia zvíťazila. On vedel, že toto je ten čas, keď každý Čechoslovák všetko musí položiť na vážky, aby niečim prispel k oslobodeniu zotročeného československého národa.

Poneváč ťažkú pešiu službu nemohol konať, prešiel k letúňom a tu sa veľmi osvedčil, veľmi odvážlivé a hrdinské skutky previedol. Správne píše o ňom Dr. Jan Herben: Nie ľudia chladného pochybovania, ale naivní ľudia bývajú schopní veľkých skutkov". Aj Štefánik vycítil v svetových dejinách tú chvíľu, keď jeho dobrodružná, podnikavá energia našla pôdu a urobila z neho hrdinu. Skoro ho zbadali a on za svoju smelosť postupoval na desiatnika, poručíka, v roku 1917 na majora až konečne vo februári 1918 vymenovaný bol na plukovníka a v júli na brigádneho generála.

Bol na všetkých europských bojištiach. Prvý raz vyznačil sa ešte v roku 1915 v bojoch pri Arrase. V dobe Mackensenovho ťaženia tiež r. 1915 bojoval na srbskom fronte, odkiaľ, ačkoľvek ťažko ranený pádom, prvý priniesol zprávu o smutnom prelomení srbského frontu nemecko-maďarskou — a bulharsko-tureckou presilou. Tu stala sa mu tá náhoda, že v albanských vrchoch zrútilo sa s ním lietadlo a obviazaný plachtami preletel Adriatické more a došiel do Ríma. On prvý podal zprávu o situácii armády Putnikovej, v čom zachránil francúzsky dessant v Soluni. V Paríži dal sa potom operovať.

Druhý by bol rád býval, že po vykonanej povinnosti môže sa s dobrým svedomím utiahnuť a si odpočinúť, ponechajúc ďalšiu borbu iným, ešte zdravým bojovníkom, ale nie tak Štefánik. On chcel bojovať do posledného dychu, až do víťazného ukončenia zápasu a preto premáhal boľasti tela, aby slúžil duchu, ktorý velel: „Nepoddávať sa, vytrvať a boriť sa až do oslobodenia národa!"

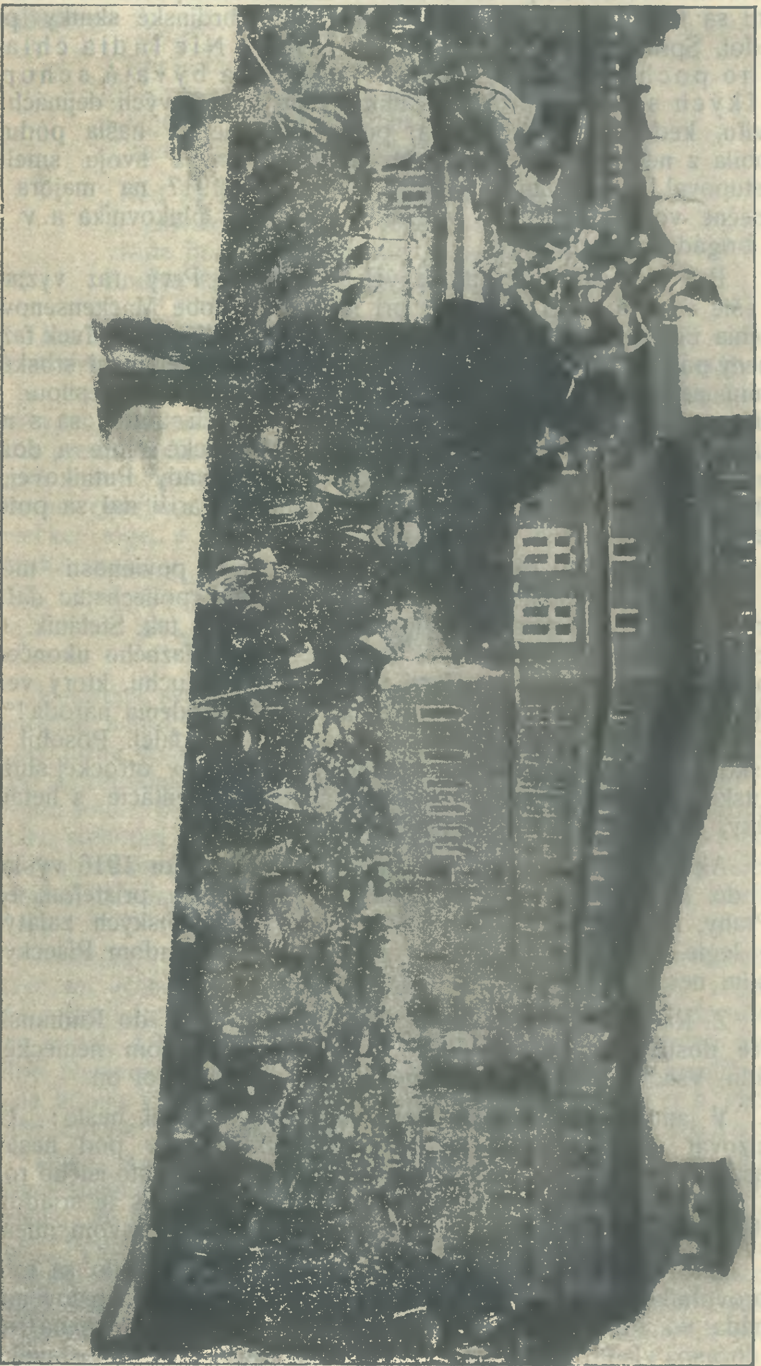
A preto ostal vo vojenskej službe aj na ďalej. Pôsobil na italskom bojišti, kde našim krajanom, zápasivším v otrockej službe rakúsko-uhorskej armády, shadzoval cieľom orientácie s lietadla letáky, aby vedeli, čoho sa majú držať.

Ako člen československej národnej rady roku 1916 vyslaný bol do Ruska, aby s redaktorom a verným mu priateľom ešte z Prahy, Bohdanom Pavlů organizoval československých zajatých pre legie. Tu oboznámil sa s účinlivým Ferdinandom Píseckým, svojim neskorším pobočníkom a pomocníkom.

Z Ruska prešiel v zime roku 1916 a 1917 do Rumunska, ktoré dostalo sa do krušného položenia následkom nemeckého vpádu. Všade, kde bola najvážnejšia situácia, tam bol on.

V januári 1917 zas sa vrátil do Ruska a vydal heslo: „Organizovať všetkých českých a slovenských zajatcov pod heslom ‚Masaryk'. Pod týmto heslom zvíťazíme!" V lete tohoto istého roku bol už v Spojených Štátoch severoamerických, aby zas tu sriaďoval československých dobrovoľníkov. Vždy a všade na pravom mieste.

Jeho cesta do Ameriky nebola bezúčelná. Prihlásilo sa toľko dobrovoľníkov, že 21. decembra 1917 založená bola československá armáda vo Francii, a Československá Národná Rada uznaná bola za dočasnú vládu, ktorá dostala právo mobilizácie Čechoslovákov

vo Francúzsku. To bol prvý základný kameň našej samostatnosti. Dekret podpísali: prezident francúzskej republiky Poincaré, ministerský predseda a minister války Clemenceau a minister zahraničia Pichon.

Itália dlho spierala sa, aby československým zajatcom povolila organizovať sa v československé legie. Ešte aj v januári 1918 italský parlament odmietal takúto žiadosť a boly časopisy, ktoré vyslovovaly nad tým nezakrytú radosť, že československé legie v Itálii nebudú.[1]) A keď Itália vstúpila do války, pôvodne nešlo jej o zničenie Rakúsko-Uhorska, jedine o dosiahnutie partikulárnych cieľov, Triestu a južného Tyrolska. Ale keď po nerozhodnom Bosselim prevzal vládu horkokrevný Sicilian Orlando, rozpoznal,

že ak nebude Rakúsko-Uhorsko rozvrátené, Itália bude v stálom nebezpečenstve.

Rozhodnutie Francie ohľadom utvorenia československých legií malo vplyv aj na Itáliu, ale až v druhej polovici februára došiel tam plnomocník Československej Narodnej Rady a podplukovník francúzskej armády Milan Rastislav Štefánik. Nebolo to len diplomatické podujatie, ale v prvom rade vojenské. Keď videl, že sa situácia v Itálii obracia v náš prospech, počal vyjednávať a behom krátkeho času italského ministerpredsedu, Orlanda, aj ináče človeka

---

[1])-Josef Logaj: Československé legie v Itálii. Str. 22.

priameho a otvoreného, si úplne získal. Ba vyzískal si aj v národe neobyčajnú popularitu a vážnosť.[1]) Docielil ten neobyčajný úspech, že 20. apríla 1918 v Palazzo Braschi podpísana bola smluva, ktorou bolo dovolené utvoriť československé legie v Itálii.

Táto smluva v druhom vydaní vyšla 30. júna 1918 a obe podpísal aj Štefánik aj Orlando, italský ministerský predseda.

Výsledok smluvy bol ten, že hneď na prvý raz prihlásilo sa do armády československej 10.000 mužov. Za prvé mesto československých legií ustanovené bolo Foligno v Umbrii, severne od Ríma. Za veliteľa armády vymenovaný bol Andrea Graziani. Prvý prápor 34. pluku ubytovaný bol v Ríme v kasárňach Ferdinanda Savojského a tomu odovzdal Štefánik v mene celého národa i bitevný prápor.

Že na akú pomoc bola nám táto armáda, ako najbližšia, videli sme pri našom oslobodení a prvom zariadení československého štátu. Neskôr postavené boly do boja dve divísie v úplnej válečnej pohotovosti.

Po ukončení svetovej války, keď každý, víťaz — i premožený, čím skôr bral sa domov, aby sa čím skôr objal so svojimi dávno nevidenými milými domácimi, uľavil svoje útrapy — a mnohí, aby čím skôr zasadli do nejakého teplého miesta, výhodného úradu — Štefánik ešte neschoval svoju šabľu do pošvy, ešte neponáhľal domov, aby bol vďačným národom uvítaný a na patričné mu popredné miesto postavený, ale i na srdci mal ešte voľačo, a síce tých našich sebaobetavých bratov, statných legionárov na Rusii, ktorí následkom germanofilských bolševických vodcov ruských, zavrzli

---

[1]) Logaj: Československé legie v Itálii, Str. 23—25.

na sibirských chladných poliach a on ponáhľa k ním, aby sa o nich postaral, ich v krušnom položení povzbudil a o zdarnom výsledku nášho boja za samostatnosť upovedomil. Temer celkom vysilený vydáva sa na ďalekú cestu. Na čínskom mori, neďaleko Šanghaja dostal tak veľké záchvaty, že pobočníci a verní druhovia jeho, komandant Fournier a poručík Levis pochybovali, že by ho živého do prístavu priviezli. Keď k sebe prišiel, pracoval ďalej. Pri práci často upadnul do mdlôb. Ale sotva sa prebral, pracoval ďalej, nešetriac seba, nedbajúc na domluvy priateľov.

Na Sibíri uprostried našich statných legionárov, bola cesta jeho triumfálna, celé vojsko bolo elektrizované jeho prítomnosťou a on účastný najväčších osláv. Tu zastihla ho aj zpráva, že je vymenovaný za ministra československej republiky.

Jeho zdravotný stav už tu dal podnet k mnohým obavám a sám si netrúfal, že sa navráti do slobodnej vlasti a preto už na Sibíri vyslovil sa, že ak by ho tam smrť zastihla, aby ho previezli do rodiska, na milé mu Košariská.

Pri jeho vojenskej dráhe nutno pripomenúť, že sa hneď dostal do armády budúceho víťaza západného frontu, generála Focha, ktorý sa čoskoro pozastavil nad jeho smelými letúňskymi výkonami a pozoruhodnou znalosťou počasia. Krátky rozhovor s Fochom dal podnet, že bola zariadená osobitná vojenská meteorologická stanica na pozorovanie počasia, a on bol ako meteorolog pri armáde Fochovej použitý. Neskôr aj Angličania a Amerikánci zariadili si podobné počasie pozorovacie oddelenie. Málo kto vedel o tom, že je to myšlienka skromného syna slovenského národa, Dr. Milana R. Štefánika.

O jeho blízkom pomere k Fochovi svedčí, že dostal od neho zlaté hodinky, ktoré rodina jeho v majetku opatruje, s nápisom:

M. R. ŠTEFÁNIK
7 Août. 1917
Foch.

A tak učenec, ktorý bol zásadným antimilitaristom, keď to doba tak vyžadovala, stal sa aj na poli vojenskom vzorom hrdinskosti a sebaobetavosti.

8. ŠTEFÁNIK AKO DIPLOMAT A OSLOBODITEĽ.

Mnohokrát ani najväčšie hrdinstvá vojsk a jednotlivcov neprinesú primerané úspechy pre niektorý národ, keď nie sú diplomaticky pripravené a využité. Opravdová osloboditeľská práca Štefánikova javí sa v tých diplomatických stykoch, ktoré spolu s tatíčkom národa, Masarykom, terajším pánom prezidentom, a Dr. Benešom, ministrom zahraničia, nadviazal s prednými štátnikmi Dohody.

Darmo by boli naši najlepší hrdinovia mreli, darmo legionári bojovali, keď by sa to nebolo dialo v znamení samostatného československého štátu. Nuž a toto uznanie vymôcť bola najhlavnejšia, opravdu osloboditeľská práca, v čom má Štefánik lví podiel.

Keď Dr. T. Masaryk šťastne vyviazol z obvodu bývalého Rakúsko-Uhorského štátu a prišiel do Paríža, Štefánik bol ten, ktorý ako s francúzskymi štátnikmi známy, získal preňho prezidenta Brianda[1]) a tak došlo k rozhovorom medzi Briandom a Masarykom, pri ktorom „predstaviteľ francúzskej politiky prvý raz sa vyslovil úradne v prospech nárokov československého národa na slobodu“, ako to bolo uverejnené v časopise „Matin“, ktorý článok pred uverejnením aj sám Briand čítal a tak obsah jeho potvrdil.

Bol to prvý úspech náš u Dohody a Francia bola získaná už vtedy, keď nás Anglia ešte ani nepoznala.

Ešte roku 1915 utvorená bola v Paríži Národná rada československá, ktorej členami boli: Masaryk, Beneš a Štefánik. Táto rada vyhrnula rukávy, aby dosiahla vytknutý cieľ: oslobodenie Čechov a Slovákov zpod cudzieho panstva a založenie Československého štátu. Vše jeden — vše druhý pôsobil, presviedčal štátnikov Dohody o mravnej a politickej nutnosti tohoto oslobodenia v záujme ľudskosti a budúcej bezpečnosti mieru. Akokoľvek bola ochota tu i tam, ale boly i mnohé prekážky, lebo stredné mocnosti maly aj v kruhoch Dohody ač aj nie priamych, ale preto silných spojencov v kruhoch aristokraticko-konzervatívnych alebo v kapitalistických. Veď Anglia ešte aj roku 1917 bola za jednotnosť Rakúsko-Uhorska a preto tu bolo treba mnoho práce. Inde zas boly nesrovnalosti alebo obavy národné, ako v Taliansku naproti Srbsku a vôbec Slovanstvu, alebo podkopné živly, ako v Rusku.

Bolo tu mnoho a ťažkej práce a Štefánik popri vojenských povinnosťach nezabúdal ani na túto úlohu. Za prvým diplomatickým úspechom vo Francii ide do Itálie, aby urovnal spor italsko-srbský. Srbi dokázali vtedy veľké veci a zdali sa byť na Adrii príliš silnými súsedmi. Štefánik obratne vedel odstrániť italské škrupule a zahladil nedorozumenie. Z jeho podnetu vyšlo r. 1916 osvedčenie srbského králeviča Alexandra a Pašiča o Adriatickom mori, ktoré malo uspokojiť Talianov.

---

[1]) Viď reč Bohdana Pavlů, Slovenský Denník, roč. III., č. 100.

A to nebolo jeho posledné vyjednávanie; ale s dohodovou vojenskou misiou, ako francúzsky povereník, vyjednával medzi Rumunskom a Ruskom o vstupe Rumunska do vojny. Vtedy použil

svoj vplyv aj k tomu, aby shromaždil československých vojakov na rumunskej pôde a utvoril z nich dobrovoľnú formáciu, ktorá prešla do vojny na ruskú pôdu a neskôr do Francie.

Veľmi nesnadnú úlohu mal aj v Rusku, kde našej štátnej samostatnosti nepriateľské nemčúrske živly uplatňovaly sa až do blízkosti samého cára. Menovite pôsobilo tu mnoho podplatených agentov, ktorí živili odpor k válke.[1]) Štefánik to tak doviedol, že ruský zahraničný minister, Sazonov, v Štefánikovi mal svoju najväčšiu oporu. Keď videl, že je naša vec v Rusku na dobrej ceste, legie sa utvorujú, účinkuje odbočka Československej Národnej Rady v Rusku, v marci 1917 odcestoval z Ruska.

Ešte ten rok v jaseni vybral sa do Ameriky zase ako francúzsky povereník. Nie len že na svojich cestách našich amerických bratov povzbudil k boju za národ a organizoval ich pre československú armádu, ale získal si úplnú dôveru Wilsona, čo pre našu slobodu značilo mnoho.

Sotvy že tu vybavil svoju úlohu, už je zas vo Francii, onedlho v Anglii, začiatkom roku 1918. v Itálii, kde musel mnoho vyjednávať s povolanými kruhmi o utvorení dvoch divizií československých legií, ako sme sa vyše o tom zmienili.

Slovom, kde bolo zle, tam všade bol Štefánik, lebo jeho milý spôsob hovoru každého upútal, jeho presvedčivá reč každého preníkala, jeho dobrácke modré oči každého priťahovaly. Svoje poslanie voči Masarykovi, ako staršiemu a zkúsenejšiemu, nikdy nezneužil, ale bol to vždy pomer otca k synovi.

Nemožno všetky jeho práce, cesty, ustávania odrazu vyvážiť, lebo on nemal chvíľky odpočinku, len ešte to pripomieneme, že do jeho rúk vložil prezident francúzskej republiky pamätný dekret, ktorým povolil založenie nášho samostatného vojska. Jeho podpis je na prvej smluve, ktorou medzinárodne bola uznaná naša samostatnosť a tým položil pevný základ nášmu československému štátu, aby sa viac nesrútil, ako pred 300, prípadne 1000 rokmi, ale aby stál a prekvital spolu so svojimi deťmi nepretržite.

Svoj, starosti a ustávania plný život, ešte raz chcel osladiť šťastnou láskou, keď sa zasnúbil v Ríme so slečnou Juliannou Benzoni, pochádzajúcou z talianskej šľachtickej rodiny, ktorú aj slovensky učil, tak že pri návšteve jeho matky oslovila ju tými sladkými slovy: „Mamička moja zlatá!“

9. ŠTEFÁNIKOVA SMRŤ.

Prichádzame ku najsmutnejšej kapitole našej. Vieme, že je smrť nevyhnutná u každého človeka, ale náhla a neočakávaná smrť preniká každého.

Keď náš hrdina svoje prvotriedne oslobodzovacie dielo dovŕšil a navrátil sa šťastlive z chladných niv sibirských od našich statných legionárov po krátkom čase, zažiadal si uvideť tú zem, ktorá ho

---

[1]) Viď Písecký: Světem za svobodu, str. 93 a 103.

zrodila, a ktorú uprostried toľkých útrap a námah oslobodil, aby si svoju oslobodenú vlasť poľúbil, jej žil a na jej ďalšom rozkvete pracoval.

Dňa 30. apríla 1919 vydal svoj posledný rozkaz, ktorý znel: „Domobraneckým práporom skupín v Galarrate, Foligna-Avezano! Prichádzam zo Sibíra a idem do Prahy, aby som sa tam ujal úradu, svereného mi národom. Ač netrpezlivý vstúpiť do oslobodenej vlasti, zašiel som do Itálie, aby som sa s Vami pozdravil. Avšak čas ubieha a práce je mnoho. Žiaľ, nebolo mi dopriate videť len niekoľko práporov skupiny v Galaratte. Tam v Sibíri som počul, že v Itálii nachádza sa desaťtisíc zajatcov československej národnosti. Bol to pre mňa vzrušujúci a prekvapujúci dojem, keď namiesto tlupy zajatcov uvidel som rady riadneho, organizovaného vojska. Postavy v radoch boly ako tie naše štíhlé jedle, pohľady ich ako sokolov. Z otrokov rakúsko-uhorských stali ste sa občanmi slobodného štátu. Toto zázračné preporodenie spôsobilo vedľa neúnavnej činnosti organizátorov nášho vojenského zastupiteľstva priateľstvo italského národa a jeho vlády, ktorá Vás privinula k hrudi, keď ochablí ocítli ste sa v tej krásnej zemi. Buďte toho pamätliví. Toto preporodenie bolo možné a urýchlené hlavne preto, že v duši československého človeka vzdor starej porobe nebola utlumená plamenná láska ku záujmom svojho národa, slobode a pravde. Onedlho navrátite sa domov, kde Československá slobodná republika a národ čaká na Vás, lebo verí, že vo Vás, v synoch svojich dostane posilu ku vykonaniu ťažkých úkolov, ktoré ho čakajú v novom usporiadaní vnútorných i svetových pomerov. Aby ste boli hodní lásky, s ktorou na Vás čakajú, aby ste boli na tom, priniesť národu skutočnú pomoc, dbajte, bratia moji, aby telo i duch Váš boly zachované. Do videnia! Zdar Československej republike! Zdar nášmu milovanému vodcovi prezidentovi! Zdar našim verným priateľom!“

Min. vojny gen. Milan Štefánik.

Potom už hotovil sa na cestu lietadlom, lebo že to jeho už rakovinou napadnutému žalúdku najmenej škodí. Priatelia ho odhovárali od tejto cesty, menovite major Šeba a odporúčal mu cestovanie sanitným vlakom č. 103, ktorý sa hýbal 3. mája. Ale nepodarilo sa generála odviesť od jeho úmyslu.

Dňa 4. mája 1919 vydal sa na cestu na lietadle Caproni 11,495, riadenom italským pilotom poručíkom Scottim, nadstrážmajstrom Marliseum a motoristom Agglinzetim.

Lietadlo šťastne preletelo vysoké Alpy a už krúžilo nad krásnou Bratislavou, dobrá matka už vystierala svoje náručie k objatiu drahého syna, priatelia a spolubojovníci náhlili na široké bratislavské pole, aby privítali toho zlatého človeka, ktorý všetkých na srdci nosil, za všetkých pracoval; aj tá slobodná slovenská zem vľúdno sa usmievala v ústrety svojmu osloboditeľovi.

Ale hrúza — odrazu všetkých dívajúcich zraky sa zamračia, údy ustrnú, hlas utíchne, dych zastane; lebo z lietadla vyšľahne plameň,

valí sa dym — a lietadlo rúti sa k zemi. Náš bohatier pár krokov od lietadla mrtvý leží dolu tvárou k zemi, ako by bol chcel, keď aj vychladnutými perami ešte raz a naposledy poľúbiť svoju oslobodenú slovenskú vlasť. Bolo to o 11. hodine aj 30 minutách predpoludním 4. mája 1919.

Na miesto radostného uvítania — to najsmutnejšie skonanie, a — žalostné lúčenie . . . . !

10. POHREB A HROB GENERÁLA ŠTEFÁNIKA.

Pohreb Štefánikov bol jeden z tých najslavnostnejších, aký len môže poskytnúť vďačný národ svojmu najväčšiemu a najzaslúžilejšiemu synovi. Môžeme smelo tvrdiť, že od tisíc rokov ešte tak slavnostne, s takým súcitom všetkých vrstiev obyvateľstva nebol pochovaný žiadon Slovák. Na jeho pohrebe videl človek zastúpených vysokých štátnikov, i veľké tisíce pospolitého ľudu; zúčastnili sa ho poprední spisovatelia a umelci — medzi nimi aj náš staručký Hviezdoslav, ako aj zástupcovia našich a spojeneckých vojsk; nechybovali ani malí školáci, ako vôbec mládež z bližšieho i z ďalšieho okolia v svojich rozmanitých malebných krojoch, tak že keď si pozrel s vŕšku na pohybujúci sa sprievod od brezovského veľkého chrámu, videl si pred sebou ako najpestrejším kvietím zakvitnuté a vlniace sa pole ľudí.

Prvé pohrebné obrady odbávaly sa v Bratislave dňa 10. mája 1919. v posádkovej nemocnici, pri ktorých zastúpený bol aj pán prezident čs. republiky kancelárom Drom Šámalom, ako aj ostatné spojenecké vlády svojimi zástupcami. Tu dlhšiu reč povedal vojenský minister Klofáč, keď medzi iným riekol: „Niekdajši chudobný študent slovenský zanecháva nám všetkým veľké a slavné dedictvo: Československú republiku. Jestliže živému sme nemohli ďakovať, pamiatke mrtvého sľubujeme, že veliké toto dedictvo za všetkých okolností uhájime neporušené a také, o jakom snili so Štefánikom Masaryk a Beneš."

Za Klofáčom prehovoril ešte italský generál Piccione a francúzsky generál Pellé, ako aj francúzsky vyslanec Clement Simon, predseda Národného Shromaždenia Tomášek, a minister s plnou mocou pre Slovensko Dr. Šrobár.

Potom rakev aj s rakvami ostatných zabitých druhov na lafetach pri veľkolepom vojenskom sprievode, vedenom podmaršálkom Letovským doprevadená bola na nádražie a dopravená ešte v ten deň na Brezovú.

Štefánik, ako sme spomenuli, ešte na Sibíri vyslovil tú žiadosť, že ak by tam zomrel, aby ho dali pochovať na Košariskách.

Náš znamenitý architekt-umelec, Dušan Jurkovič, keď sa o tejto žiadosti generálovej dozvedel, rozhodol sám nad hrobom jeho, že ten nemôže stáť inde, ako na temeni Bradla nad Brezovou a Košariskami, ako píše: „Kam sa on za voľných chvíľ po cestách

ďalekým svetom utiekol pokochať krásou svojho rodného kraja, odkiaľ v žiarach rannej zory sledoval strieborný tok Váhu a sivú hlavu Inovca, v pohádkových náladách rysujúce sa rozvaliny dávnych dôb hradu Čachtického a šeré trosky Branča.“[1])

Jurkovič sám postaral sa o to, aby náš hrdina bol čím dôstojnejšie pochovaný, za čo získal si vďaku celého národa. Pomocou vojakov upravil primeranú cestu, aby sa mohlo z Košarísk vyjsť vozmo až na vrch a dal vylámať v tvrdej skale pre všetky štyri rakvi hrob v podobe kríža. Áno, miesto odpočinku nášho hrdinu aj zovnútorne primerané ustrojil k slavnostnému deju, postaviac štyri provizorné obelisky z dreva obité čečinou, aké aj na budúcom sarkofagu budú postavené.

Dňa 11. mája odbávaly sa smútočné obrady na Brezovej, Košariskách a na Bradle v prítomnosti zástupcov vlády, snemu, vojska, zahraničných vlád a nepočetného zástupu so všetkých strán Slovenska. Ešte nikdy nebol slovenský národ spojený tak hlbokým spoločným citom, ako pri pohrebe Štefánikovom.

Na Brezovej pred ev. chrámom prehovoril ako cirkevný rečník Michal Bodický, smutočné verše čítal v chráme Martin Braxatoris-Sládkovičov, vonku Julius Bodnár. V rím. kat. chráme rečnil v italčine Alois Kolísek.

Po dôjdení úradných zástupcov z Bratislavy pohnul sa ohromný zástup, ktorému nebolo videť konca-kraja, pri krásnom počasí na Košariská. Tu v rodnom kraji tklivými slovy privítal rakev evanj. farár M. Valášek, nástupca v úrade otca generálovho, vyzdvihnúc, že sme ho čakali, ale v inom spôsobe. V chráme mal smútočnú kázeň ev. biskupský administrátor Dr. Jur. Janoška, zdôrazniac vo svojej pôsobivej reči silu ducha veľkého mrtvého, ktorý napriek slabému telu vedel vykonať veci tak obdivuhodné.

Pred rodným domom rozhovoril sa rotmajster Písecký, pobočník Štefáníkov, ktorý svojou rečou k slzám pohnul všetkých poslucháčov, lebo dotknul sa každého srdca hneď, jak začal hovoriť: „Radosť, sláva, potešenie naše, si mrtvý, mrtvý, mrtvý . . . Už nikto nikde neuvidí Tvoju postavu, dýchajúcu neúnavnou činnosťou, svetlom silnej vôle k životu, plnému práce, lásky, dobroty. Neuvidia Teba Tvoji priatelia v šírom svete, ani Tvoji pracovníci na veľkom diele oslobodenia, ktorým si bol svetlom aj oporou, neuvidia Teba Tvoji sokoli, legionári, ktorým si bol i bratom i druhom najvernejším; neuvidí Teba Tvoja mamička drahá . . . .“ Ale na čo by sme pokračovali ďalej a vyvolávali znovu ťažký bôľ, keď čím ďalej, tým viac vidíme, cítime, že Štefánik nás neodumrel úplne, že keď telo aj pominulo, jeho duch žije ďalej v jeho diele.

Po reči italského nadporučíka Calziniho pohol sa smútočný sprievod na 560 metrov vysoký vrch, na Bradlo.

Vrchol Bradla — len sa tak hemžil od ľudstva a so všetkých strán ešte vždy noví a noví účastníci usilovali hore, tak že aj úradné osobnosti ledva dotisly sa k miestu.

[1]) Slovenský Denník, IV. Roč. č. 59.

Smútočné obrady na vrchole zahájené boly nádherným spevom sboru moravských učiteľov. Po cirkevných obradoch nasledoval celý rad úradných rečníkov. Za pražskú vládu prehovoril minister Národnej obrany Klofáč, potom minister plnomocník Dr. Šrobár, za francúzskych legionárov major Varsík a za ruských poručík

Janík. Na druhej strane v mene Národného Shromaždenia rečnil predseda Tomášek, tiež predseda branného výboru Udržal a podpredseda snemu Dr. M. M. Bella. Každý rečník prízvukoval tú veliků ztratu, ktorá náš československý národ Štefánikovou smrťou zastihla.

Po speve moravských učiteľov boly mrtvé telá pochované. Aby rakve neboly zasypané tvrdým a ťažkým kamením, čiernu zem,

smiešanú s pestrým kvietím a voňavým rozmajrinom, posnášaly tisíce školských detí a mládeže zo svojich zahrádok z Brezovej, Košarísk a všetkých okolitých kopaníc, aby mu bola ľahká jeho rodná zem a odpočíval v nej v pokoji.

Nuž nech aj odpočíva sladko, tíško v tej zemi, ktorú tak miloval a ktorú aj s jej ľudom z ťažkej poroby oslobodil. A dokiaľ len československý štát jestvovať a československý národ žiť bude, nech putujú sem na naše posvätné Bradlo verní synovia a dcéry jeho, aby sa učili od generála Štefánika, ako majú svojmu národu žiť, zaň trpeť a pracovať a keď treba, zaň sa aj obetovať. — Pamiatka nášho Štefánika budiž požehnaná medzi nami!

Ako Mojžišovi nebolo dopriano vojsť do zasľúbenej zeme, len čo ju s hory Nebo uvidel, tak aj náš Štefánik len z výšin podíval sa na oslobodenú vlasť a musel životom zavŕšiť svoje dielo, aby sa tak v tom okamihu hneď večne spojil s tou zemou, ktorá ho zrodila, ktorej žil, za ktorú bojoval a ju vyslobodil a tak bol opravdovým bohatierom národným, predmetom hrdinských národných spevov a ľudových povestí. A preto aj my prepúšťame slovo pri jeho smrti aj na tomto mieste našim básnikom.

11. ZA ŠTEFÁNIKOM.

Sťa úder hromu z čista — jasna,
a kvetná niva spustošená v blesku. — —
Len včera ešte aká chvíľa šťastná, —
a dneská zase koľko v dušiach stesku!
Akoby mura v prsia náhle sadla,
akoby príval zúril na mori,
smev poulietol sťaby biča švihom,
na polia temná tôňa padla,
a jedným tklivým okamihom
vo vzduch sa vzniesly čierne prápory.
Jas v oku zhasol, zmizol zakríknutý,
slz prúdy zalievajú zraky,
s matičkou starou celý národ smúti. —
Nad Tatrou vznášajú sa dusné oblaky — —
— — — — — — — — — —

Letel sokol smelý.
letel ponad polia —
túžbou srdcia vrely,
jasot vítal zdola
a náruč teplá v ústret kynula —
však všetko zmrelo divej za krútňavy,
sokola vietor urval dravý, —
dol výkrik hrúzy striasol davy, —
a chrabrá duša smutne zhynula.

* * *

Horami šumí ston,
za vzdychu vetra čierne súkna vlajú
štká národ, zvony nariekajú,
bim, bam, bom.
A najkrajší kvet z sadu schytila
smrti biela víla
a čo nám zbudlo: chladná mohyla.

* * *

Šiel mladý šuhaj — (Slovenka mu mati)
naposled vetché ruky synka sobjaly —
a v pevnej viere ústa šeptaly:
— „Snáď dá Boh, že sa neztratí.“

(Pod mraky práve bolo — krušno národu
a málo viery, že sa jasna dočká)
Šiel šuhaj mladý — v srdci pýcha rodu,
však inak skromný predsa — drobná chudôbočka. —
Netušila mati, aké chová skvosty,
nikto neznal, v duši koľká drieme sila,
neznal nik, čo ducha pohľad kryje prostý. — —

Až zrazu hlesly trúby, oceľ zazvonila.
On v čele — junač chrabrá vôkol veľducha
sa všetka shŕkla v polet sokolí
a dialnych svetov šírom na poli
zlomia nepoddajnosť padúcha.

Vstal národ, padly putá, Slovač zvýskla,
a všetko hore obracalo hlavy,
zkiaď ohňa úsvit pošiel, odkiaľ padla iskra — —
A po prvý raz rodu pohľad usmevavý
skromného Tatry stihol syna,
a v zápäť vykúpená zvala otčina,
sŕdc teplo, neha duší, vďačná náruč svojeti,
a celý národ s túhou čakal titana
a chystal vrúcne slová vítania,
až chrabrý sokol priletí.
Hej, haj, hoj,
družina moja, stroj sa, stroj,
vavrínu veniec, kytku rúži,
nad hlavou sokol smelý krúži,
doľ nedočkavý čaká roj —
hľa, Vesna sviatok práve svätí,
na prahu jaro, svieží máj —
z cudziny Sokol domov letí —
ó, privítaj ho privítaj!!

* * *

A nedoprialo radosti tej nebe
ani nám — ani Tebe.
Dnes, keď si hviezdou nášho blankytu,
keď ukázať chcel národ, jak Ťa rád,
keďs' vykúpenej vlasti prvým hrdinom:
Ty zase ideš ticho, ako kedys' z úkrytu,
smev šťastia nezahorel líci na sinom
a naša náruč — mŕtvy rovu chlad.

* * *

My ztrácame Ťa — Ty nám v diale unikáš —
slz prúdy všade — v srdciach krušná tiaž,
zrak všade plný vlahy,
počuješ, Drahý?

* * *

A predsa — neunikneš. Večne budeš s nami,
hrob telo skryje — ale duší chrámy,
tie večne poklad zachovajú zlatý:
duch genij nikdy, nikdy neumiera,
a chrabré činy bohatiera —
tie skvieť sa budú v našej pamäti!!

Zora Drienocká.

12. ŠTEFÁNIKOVA OSOBNOSŤ.

So zánikom tela nezaniknul duch nášho bohatiera, generála Štefánika; ba naopak: až po jeho smrti vystupuje do popredia a zjavuje sa vo svojej veľkosti, aby nám slúžil za vzor, zvlášte mládeži a svietil až do najpozdnejších pokolení každému Čechoslovákovi.

Už aj z dosavádnych jednotlivých životopisných údajov mohli sme sa presvedčiť, že náš osloboditeľ Štefánik nebol obyčajný človek a preto mnohí mu už za mlady nerozumeli, ba pochybovali o ňom, že by bol človek seriozny a to len preto, že zanášal sa túžbami vyššími, plánmi smelšími a ideami vznešenejšími, než ľudia všední, za okamžitými hmotnými úspechmi, namýšľanými spoločenskými prednosťmi alebo telesnými pôžitkami sa ženúci.

Slovenský spisovateľ, Štefan Krčméry[1]) v osobnosti Štefánikovej vidí tri veľké idey stelesnené: 1. neskrotiteľnú túžbu za poznaním, za pravdou, za pokrokom; 2. aj v cudzine, aj vo výšinách večne vrúca láska k svojeti a k svojskosti; 3. nezlomnú vernosť a žertvovanie československej myšlienke.

V borbe životnej, v podnikoch vedecko-výskumných — v práci osloboditeľskej behom války — nemal času, nemal pokojnej chvíle, aby výsledky svojho vedeckého bádania, svoje životné skúsenosti, svoje názory na papier složil a vypracoval, čo by sa neskôr istotne

---

[1]) Slov. obrázkový kalendár 1920.

bolo stalo. No aj bez toho život jeho je otvorenou knihou, z ktorej každý bedlivý pozorovateľ len to najlepšie poučenie, tie najpeknejšie príklady vyčítať môže.

V službe vyšších túžob: vedy, pravdy a slobody postavený už od malička vyznačoval sa vážnosťou. Už v útlom detinskom veku nezaujímaly ho príliš hry ostatných bratov a sestár. Nie raz riekol otcovi: „Apenko, nebudem sa „hjat" (hrať), budem „jobiť" (robiť) a žiadal si motyčku, rýľ, čo mu dobrý otecko potom aj náročky dal shotoviť. Potom už si robil v zahradke hriadky a nie raz tak úmorne, vytrvanlive, že až tak tiekol pot s neho. — Keď bol väčší, vše vyšiel aj na lov s ostatnými, ovšem viac ako pozorovateľ. Ale aj tu ho iné zaujímalo, než ostatných, ktorí len na to hľadeli, ako by mohli toho ubohého zajačka čím skôr zraziť s nôh, on pozoroval jeho vynálezavosť a zvieracú psyché, ako si v krušnom položení svojom pomáha a lovcovi ubehne.

Vôbec, nesmierne rád mal prírodu, ktorej sily pozoroval a jej taje rád zkúmal. Už od stredoškolského študentstva zanášal sa túžbou po vynálezoch. Vždy o niečom bádal, čo sa iným zdalo byť nemožným alebo zbytočným. Počas pražského pobytu učinil vynález samočinných výhybiek, sám vyprával o tom:[1] „Kedykoľvek som šiel do techniky a videl som na Karlovom námestí v zime alebo v daždi stáť výhybkára, zimou skrehlého alebo dažďom premoknutého, bolo mi ho ľúto a premýšľal som, akým spôsobom bolo by možno tejto nepríjemnej práce ľud ušetriť. A viera, konečne sa mi to podarilo, vynajsť samočinné výhybky. Ušetrí sa tým ľud i práca. Som veľmi spokojný, lebo môj vynález je dobrý a praktický a dám si ho hneď patentovať". Či obdržal naň patent, nespomínal.

Aj vonkajšie vystúpenie zodpovedalo jeho vnútornej povahe a tiež bolo vážne. Oblečený bol vždy bezvadne, ba možno riecť, elegantne. V spoločnosti, ako jeho priateľka mladosti píše[2]): „jeho vystupovanie bolo ako matematicky vypočítané, presné, odmerané, a pritom milé a laskavé".

Áno, jeho vážnosť nešla do pýchy, naopak vzdor svojmu vedátorstvu bol sdielny, laskavý a skromný, skoro ako to malé dieťa, takže rozhovor s ním bol vždy milý a povznášajúci, laskavý a poučný. Jeho pobočník, F. Písecký píše o ňom[3]): „Štefánik mluvíval klidně, laskavě, vybranými slovy, jež vyjadrovala ušlechtilé myšlénky."

Rovnako laskave, vážno a presvedčivo hovoril s vysokými štátnikmi alebo s malými ľuďmi. Tak o jeho italskom pôsobení píše Jozef Logaj[4]): „Během krátké doby získal šefa vlády, Orlanda, ba i samého Sonnina pohnul aspoň k neutralitě a kruhy vojenské, jež byly naší věci už dříve dosti příznivy . . . Štefánik si získal v Itálii popularity a vážnosti."

---

[1]) Lola Šetelíková: E Morto . . . str. 14.
[2]) Šetelíkova: E Morto . . . str. 16.
[3]) Písecký: Světem za svobodou, str. 114.
[4]) Josef Logaj: Československé legie v Itálii. Str. 23.

O jeho skromnosti najlepšie svedectvo vydáva, že keď došiel, ako už svetoznámy učenec, domov, ponavštevoval všetkých známych a priateľov. Tú príležitosť použil vedochtivý bývalý znamenitý učiteľ myjavský, M. Šimonovič, poprosil Štefánika, aby ho obozámil večer s najhlavnejšími hviezdami, a ten si to nepokladal za unižujúce, aby sa zapodieval, ako sa hovorí: „s takými pletkami", poučil človeka a ukojil — aspoň čiastočne — jeho vedochtivosť!

Pritom všetkom jeho sdielnosť a skromnosť nevychádzala do uličníctva, lebo vedel si zachovať vyššiu povahu ducha, ako píše spomenutý už Łogaj[1]): „Štefánik byl herojem činu. Jednání jeho činilo dojem duševního aristokrata. Vždy, pokud jsem s ním přišel do styku a co jsem mohl pozorovati, jednal vlídně. Nemohu se odhodlati k tomu, abych věřil, že své pravé smýšlení maskoval. On byl politikem velkých obzorů, posuzoval vše s vysokých hledisk."

Od jeho skromnosti bola len jeho ľaskavosť väčšia. Menovite horel láskou k svojej rodinke, k svojmu v porobe úpiacemu ľudu slovenskému, ako aj k Slovanstvu vôbec. Nie bez všetkého základu napísal Kollár: „Láska jest všech velkých věcí zároď a kdo nemiloval, nemůž' věděti, co jest vlasť a národ", ale táto láska aj nášho hrdinu donúkala k veľikým a heroickým činom.

K svojej rodine lásku dokazoval tým, že ani v ďalekom svete nezabúdal na ňu, ale pri veľkých hmotných obetiach aj zo svetovej metropole, Paríža, vo veľký sviatok lásky hľadel zavítať do skromného rodinného kruhu. Samotu svojho otca v odľahlých kopaníciach hľadel osladzovať a spríjemňovať dobrými knihami, ktoré mu na čítanie posielal. Ale zvlášte prejavila sa v ňom nežná bratská láska, keď ťažko a trvanlive ochorela jeho najmladšia sestrička, Marienka všetky trovy s jej liečením a opatrovaním spojené prevzal na seba.

Nuž a čo povedať o jeho láske k nevoľnému slovenskému ľudu a k nesvojskému, cudzím cieľom slúžiacemu Slovanstvu? Veď celý jeho život, všetka jeho práca, všetka podnikavosť, borba a samožertva svedčí o tejto velikej láske jeho, aby sa konečne splnily slová básnikove:

„Co z nás Slávů bude za sto roků?
Cože bude z celé Europy?
Slávský život na vzor potopy
rozšíří svých všudy meze kroků;

A ta, kterou měli za otroků
jen řeč křivé Němců pochopy,
ozývati se má pod stropy
paláců i v ústech samých soků:

Vědy slavským potekou též žlabem,
kroj, zvyk i zpěv lidu našeho
bude mocným nad Seinou i Labem."

---

[1]) Československé legie v Itálii. Str. 23.

Z tej príčiny Štefánik nebol úzkoprsým partikularistom, lebo veď história nás dosť jasne poučuje, aké neresti a biedy táto úzkoprsosť Slavianom zapríčinila. Budúcnosť svojho národa videl najlepšie zabezpečenú v jednote s bratským národom českým, ako sa pred svojim pobočníkom, kapitáňom Píseckým, dosť zreteľne vyslovil[1]): „Mám tak rád ten náš národ, že to ani nemusím hovoriť. A to úzkostlivé rozdelovanie na Čechov a Slovákov nenie dobré. Pre mňa sú Česi Slováci osadení v Čechách a na Morave a Slováci sú Česi osadení na Slovensku". Jemu vždy vyššia idea slobody a skvelej budúcnosti Slavianstva tanula na mysli, čo len v jednote a v bratskom spolucite všetkých Slovanov videl zabezpečené. Keď sa ho spytovali, že koľko bude mať Slovensko vo vláde ministrov, odpovedal: „Žiadnych a všetkých", čo tak vysvetlil: „Ak bude mať Slovensko dostatok najschopnejších ľudí, bude mať ministrov všetkých". „Chcem, aby sa Slovák tak cítil doma v Plzni, ako sa má cítiť doma Čech v Nitre". Nič mu nebolo protivnejšie, ako úzkoprsý a krátkozraký separatismus, ktorý je hrobom slovanskej vzájomnosti.

Ako dokazoval lásku k svojmu národu neúnavnou pracovitosťou, borbou a sebaobetavosťou, tak nie menej aj hmotnými obeťami, nakoľko ich mal po ruke. V tomto ohľade žiadna obeť nebola mu dosť veľká. Keď bol v Spojených Štátoch severoamerických a počas jeho pobytu sbieralo sa na naše národné ciele, ako Newyorský Denník písal, jedna sberateľka prostred schôdzi z pozornosti prišla aj k nemu, aby ho neurazila, keď by ho bola obišla. Štefánik siahnul do vačku a vložil na tanier všetky peniaze, ktoré mal. Sberateľka nechcela obnos prijať a prosila za odpustenie, ale bolo všetko marné. Štefánik stál na svojom a obnos zpät prijať nechcel.

Zvláštny bol aj jeho pomer k vojsku. Namiesto bývalému rakúsko-uhorskému zotročovaniu vojakov uviedol do čs. armády pomer bratský, spôsob ľudský, aby vojak nie len na vyšší rozkaz, ale v čas potreby aj zo svojej vlastnej pohnútky za ideu bojoval. A preto uviedol do armády voľnejší pohyb, ako sám riekol: „Nechcem mať vôkol seba otrokov, lebo aj sám by som bol otrokom". Nie raz pri výsluchu obyčajným vojakom dával prednosť, aby dlho nemuseli čakať a tak nezanedbávali svoju povinnosť. Niet sa tedy čo diviť, že na vojsko mal ohromný vplyv, lebo každý vojak, či vyšší, či nižší musel pobadať, že mu ide o dobrú vec, a že každého blaho na srdci nosí.

Vzdor svojmu slabému telesnému zdraviu bol plný energie. Jeho osobný lekár Dr. Mandaus na Sibíri ho neprestajne upomínal, aby sa šetril, lebo vážne obával sa o jeho život. Ale Štefánik viac dbal na velenie svojho ducha, než aby bol bral ohľad na mdlobu tela. Ani čoby bol cítil, že čas má krátky a že musí toho vykonať čo najviac! V Omsku za osem dní len na 35 minút vyšiel zo svojej pracovne vo vagone, ačkoľvek lekár naliehal, aby si každodenne

[1]) Ferd. Písecký: Světem za svobodou. Str. 115.

doprial riadnej prechádzky. Posledný deň pred odchodom z Omska pracoval s Bohdanom Pavlů a plukovníkom Medkem od 6. hodiny ráno až do 2. v noci. — A tak pri každej svojej práci, pri každom podniku, či počas svojich vedeckých výprav, alebo vo vojenskej službe, dokázal tú najväčšiu vytrvanlivosť a trpelivosť, čo bolo príčinou tých veľkých úspechov, ktoré oslobodením československého národa docielil.

Nuž a v tomto smere, ako aj v ostatných cnostiach snaživého učenca, pravého československého vlastenca a národného hrdinu právom môze slúžiť za vzor po všetky časy našej ušľachtilej mládeži, aby v šľapajách jeho kráčajúc žila a pracovala za blaho oslobodeného národa československého.

ČASŤ II.

ZALOŽENIE A ÚČINKOVANIE »SPOLKU PRE POSTAVENIE POMNÍKA GENERÁLOVI ŠTEFÁNIKOVI«.

1. PRVÉ KROKY PRE POSTAVENIE POMNÍKA.

Veľkí mužovia stavajú si pomníky sami tými dielami, ktoré v prospech svojho národa alebo celého ľudstva prevedú, vykonajú a ich pamiatka zostane večnou, nesmrteľnou. Tak už chýrny rimanský básnik, Horác, spieval o sebe: „Exegi monumentum aere perennius“ to jest: vystavil som si pomnik nad kov stálejší.

A je tomu tak, hoci Rimania ako národ už nejestvujú a divoké barbarské národy mnohé starodávne pamiatky, veľkolepé stavby, áno celé mestá od základu rozborily, pamiatka Horácova žije v jeho spisoch a krásnych myšlienkach, ktoré aj dnes sa často pripomínajú.

Nuž aj náš hrdina národný, generál Štefánik, vystavil si spolu so svojimi súdruhmi takýto trvalý pomník v pamäti celého československého národa, ba celého veľkého Slovanstva, áno celého ľudstva, až do najposlednejších pokolení, lebo dokiaľ len človečenstvo žiť bude, aj oslobodenie jednoho národa zpod tak dlhoročného otroctva v dejinách pripomínať sa bude.

Ale vďačný národ predsa chce dať výraz tomu aj viditeľným spôsobom, že si svojho osloboditeľa váži, že keď aj podľa tela zomrel, ale duchom žije s oslobodeným národom, a chce mu vystaviť primeraný pomník a to nie len jeden, lež aj viac po celej republike, aby, ako architekt Jurkovič píše: „od pokolenia do pokolenia hlásal, že v práci moc, v jednote sila, v pravde život, a že národ, ktorý sa v žití opiera o vznešené túžby svojich, ač i mrtvých, veľkých mužov, nezničí nič a nikto. Štefánik mrtvý — na nás záleží, aby žil večne v našom národe.“

Nuž a aby žil, aby nám bol vždy pred očami, treba sa je čím skôr prichytiť k dielu vystavenia pomníka, prípadne pomníkov.

V prvom rade ide o dôstojný náhrobník nad hrobom na vrchu Bradle, aby každý navštevovateľ hrobu videl v ňom výraz národnej vďačnosti a nad telesnou smrťou znak žitia ducha, ako tiež aj vystavenie pomníka v hlavnom meste Slovenska, v Bratislave.

Tento pomník nemôže byť vystavený na vyšší rozkaz, za štátne peniaze, ale musí byť stavaný na žiadosť celého československého národa a z obetí všetkých nás.

Myšlienka stavania pomníka Štefánikovi vyšla od Telocvičnej Jednoty „Sokol“ v Bratislave a pre dejepisnú vernosť sdeľujeme tu doslovne na to vzťahujúce sa listiny, poťažne zápisnice.

Zápis o ustavující schůzi „Odboru pre postavenie pomníka gen. Dr. M. R. Štefánika“. Dne 9. října 1919.

„Odbor pre postavenie pomníka gen. Dr. M. R. Štefánikovi“ se utvořil při výborové schůzi „Sokola“ v Bratislavě. Členy jsou bři Dr. M. Ivanka, Gabr. Izák, Franta Pivoňka a Franta Novák. Předsedou zvolen br. Ivanka (starosta Sokola), pokladníkem br. Izák, jednatelem br. Novák.

Odbor má za účel sbírati milodary na postavení pomníku Dru Štefánikovi s použitím všech možných agitačních prostředků, soustřediti sbírky, jakož i složené již obnosy na sebe, starati se v dohledné době o ustavení se „Spolku pre postavenie pomníka gen. Štefánikovi“, který by další, širší akci pak vedl sám, co se týče stanovení místa, kde má pomník stát, vypsání soutěže na návrh atd.

Dalším úkolem odboru jest postarati se o důstojné označení a ohražení místa, na kterém se gen. Štefanik zřítil.

Dary budou zasílány na adresu bra Gábora Izáka, Dlhá ul. č. 35, který je bude veřejně v novinách kvitovati.

V této schůzi přijato od Tel. jednoty Sokol v Bratislave 2000 kor. a od přítomných 300 kor.

Br. jednatel oznámí ustavení se odboru ve všech důležitějších časopisech s příslušnou výzvou ke sbírkám.

Zapsal

Dr. Milan Ivanka, v. r. Fr. Novák, v. r.

Zápis o 1. schůzi dne 29./XI. 1919.

Přítomní bratři: Izák, Pivoňka, Novák. — Br. Izák podává pokladní zprávu: od 9./10. do 29./XI. sebráno 5.987 K 42 hal., kterýžto obnos zaokrouhlen přítomnými na 6000 kor. — Stanoveno požádati o povolení rozesílání sbíracích hárků (archů) do čs. obcí, počtem zatím 1000, na nichž bude: záhlaví, dátum, jméno dárce, povolání, obnos, bydliště, poznámka: Listiny bez razítka odboru a obce politické neplatné, vraťte do . . . . . (urč. doba). Do novin třeba zaslati vyzvání k sjednocení sbírek na odb. „Sokola“ v Bratislavě.

Odbor koupí razítko „Tel. jedn. Sokol v Bratislave, odbor pre postavenie pomníka gen. Štefánikovi.“

Zapsal:

Dr. Ivanka, v. r. Fr. Novák, v. r.

Zápis o 2. schůzi 24./I. 1920.

Čten a schválen zápis o zakládající schůzi.

Vybrány stanovy dle vzoru stanov spolku ku postavení pomníku mistru Jánu Husovi, které vzaty jako vzor a po příslušné úpravě budou doporučeny „Spolku pre post. pomníka gen. Štefánikovi“. Br. Izák navrhuje požádati spis. Gregora-Tajovského o sepsání brožurky o Štefánikovi; br. Ivanka navrhuje dát zhotovit vzorný Štefánikův obraz (perokresbu) mistrem Švabinským, jakož i rozšíření Štefánikova obrazu po kasárnách.

Ustavující valné shromáždění „Spolku pre postavenie pomníku gen. Štefánikovi“, bude svoláno na sobotu, 21. února 1920 na župný dom o 5. hod. odpol. — Pozvánky na toto shromáždění budou především poslány ministerstvu, referentům, Slov. Matici, arch. Jurkovičovi, kap. Piseckému, jakož i důležitějším spolkům.

Zapsal: Frant. Novák, v. r.

Poněvadž byl založen „Spolok pre postavenie pomníka gen. Štefánikovi“ usnesl se výbor Sokola „Odbor pre post. pomn. gen. Štefánikovi“ rozpustit (na schůzi 25./XII. 1920.)

Celkem sebráno Odborem (i s úroky)	K 25.567·02
Vydáno za tiskopisy a razítko	K 1.710·94
„Spolku p. p. p. g. Štefánikovi“ odevzdáno:	K 23.856·08
Šest dokumentů přiloženo. Úrok do 31./XII. 1920 . . .	K 423·03
Úhrnem . .	K 24.279.11

Franta Novák, v. r.

Gábor Izák, v. r.
pokladník Odboru p. p. p. g. Štefánika.

2. ZALOŽENIE »SPOLKU PRE POSTAVENIE POMNÍKA GENERÁLOVI ŠTEFÁNIKOVI.«

Bratislavský „Sokol“ vidiac, že prevedenie postavenia pomníka generálovi Štefánikovi presahuje kruh jeho činnosti, lebo generál Stefánik prináleží celému národu, každému stavu, každej organizácii a preto aj pomník musí mu postaviť celý národ československý. Následkom toho nadhodenú a so zdarom už do života uvádzajúcu myšlienku k jej úplnému a dôstojnému prevedeniu prepustil osobitnému, len výlučne tým cieľom sriadenému spolku, ktorý spolok na pokyn a pri spolupráci bratislavského „Sokola“ utvoril sa dňa 28. februára 1920 pod predsedníctvom horlivého a za všetko dobré ochotne zaujatého Dr. Emila Stodolu v malej sieni na župnom dome v Bratislave.

Ustavujúce zasadnutie spolku významnou a pamätnou rečou zahájil Sámuel Zoch, ev. biskupský administrátor západného dištriktu, ktorú v úplnom znení tu podávame:

3. REČ SÁMUELA ZOCHA PRI ZAKLADANÍ »SPOLKU PRE POSTAVENIE POMNÍKA GEN. ŠTEFÁNIKOVI.«

Mrtví sú naši! Tou našou najvlastnejšou vlastnosťou! Naši tak, ako sú naše myšlienky, city, túžby a naši tak, že nás o nich nikto nemôže obrať. Všetko nám môžu na svete vziať, ale našich mrtvých nie. Nie ani vtedy, keď ich popol vysypali do Rýna, nie ani tak, keď ich zahrabali na bojišti, že nik nevedel o nich — mrtví ostali našími. A keď si mysleli, že potupnou popravou, zohavením tela, zahrabaním ako nerozumného tvora vyničia účinok našich hrdinov legionárov, mýlili sa veľmi, lebo nám dávali mrtvých, ktorí ostanú večne našími a ktorých nám nikto zo sŕdc nevyrve.

Mrtví sú naši a sú naším najcennejším majetkom. Človek je tým, čím bol a čím sa stal. Hodnotu človeka dáva to, čo prežil a to, čo prekonal. A to isté platí i o národoch. Hodnota národa — ovšem tá vyššia hodnota, ktorá sa nedá miliardami oceniť, — tedy tá pravá hodnota národa, závisí od toho, čo prežil a čo prekonal. A túto hodnotu mu dodávajú jeho mrtví, ktorí tvoria súhrnom jeho historiu a tejto hodnoty ho nepozbaví ani to najväčšie ujarmenie. A kým je národ povedomý hodnoty svojich mrtvých, neprestane byť národom a keby hneď tak hlboko bol klesol, že ho chcú medzinárodnými zákonmi chrániť, ale aby ostalo po ňom aspoň pár exemplárov, na ktorých by bolo možné učiť národopisu. A že akým cenným majetkom sú pre nás títo naši mrtví, to najlepšie dokazuje, že Slováka počas vojny zavreli, keď spomenul Svatopluka a z českých školských kníh vyškrtali všetky články, ktoré hovorili o velikých mužoch československého národa.

A prečo považovali tých našich mrtvých za takých nebezpečných? Že mrtví sú živí! Veríme vo večné žitie, ale i keďby sme neverili, naši mrtví sú predsi živými. S ich telom nezahynula práca ich ducha a to, čo sa menuje životným dielom, sa nerozpadlo v prach. Kto by sa opovážil tvrdiť, že Hus nežije a neúčinkuje, kto tvrdiť, že Chelčický, ktorý svojími prácami zapálil najväčšieho slavianskeho ducha minulého stoletia Tolstého, je mrtvý a kto by mohol tvrdiť, že to nebol Žižka, ktorý príkladom svojím vlieval do našich legií presvedčenie, že i malá hŕstka zvíťaziť môže. A keď tak čujem tie výhovorky a to mnohé vysvetlovanie nášho pomeru k Rusku, keď nás nik nežaluje, keď každý uznáva, že sme na naše pomery mnoho vykonali, prichodí mi to tak, ako by výhovorky a vysvetlovania platily velikému Kollárovi, ktorý i dnes hrmí medzi nás: ó vy rozkydaní Slávové! A keď si sprítomním, akú hanu kydajú dnes u nás na tých, ktorí úprimne pracujú na československej jednote, keď prezrem ich zbrane, vidím, že to ten istý zloduch, ktorého Herben tak majstrovský líči a ktorý brojil v rokoch 60. proti jednote českomoravskej, že neverci Češi soberú Moravanom vieru, oberú ich o práva, spravia ich otrokmi, preto nepotrebujeme českého kráľa, ani české kráľovstvo, my máme svoju Moravu, nechceme Prahu, my

máme svoj — Ružomberok. Pardon — mal som povedať Brno, ale tak sú si tí duchovia podobní, že len mená premeniť a máš dnes to isté, čo pred 60. rokmi.

Áno, naši mrtví sú živí. A majú tú výhodu nad nami živými, že niet prostriedku, ktorým by umrtvení byť mohli. Keby bol ten spôsob býval, čo by boly dali zaň naše vlády! Keby tak boly mohly umrtviť Husa, Žižku, Havlíčka, Kollára, Hurbana a všetkých tých, ktorí sú naši a ktorí žijú, aby nás i ďalej viedli na ceste pravého vlastenectva a na ceste práce za dobro nášho československého národa. Akú hranicu by bolo zapálilo bývalé Rakúsko-Uhorsko, keby bolo bývalo isté toho, že po spálení ostatkov našich mrtvých, oni vymrú i z pamäti svojho ľudu a bude mrtvé nie len ich telo, ale i ich duch.

Naši mrtví — sú živí a preto my našich mrtvých ctíme. Jedlo, ktoré pripraví Číňan svojím predkom, mädová kašička, ktorú doniesla na hrob slovenská matka v horskej dedine svojmu dieťaťu, je viac, ako pošetilosť. Okrášlený hrob našich milých je viac, ako ješitnosť a ukazovanie majetku. Nekonečný rad vencov, ktorým zdobil národ rakev gen. Štefánika, je viac, ako demonštrácia. Je to dôkaz našej lásky, dôkaz našej úcty, dôkaz nášho spojenia s našími mrtvými. A beda jednotlivcovi, ktorý musí potrhať svázky, ktoré ho k jeho mrtvým viažu, beda synovi, ktorý sa nemôže priznávať ku svojmu otcovi. Ale stokrát beda národu, ktorý pretrhol, alebo ktorému pretrhli styky s jeho mrtvými, s jeho minulosťou. Jednotlivec len dáko prekoná život i bez minulosti, ale národ, ktorý odtrhnú od jeho dejín, od minulosti, od jeho mrtvých, je ako strom, ktorému utnú korene.

Kým budem živý, nezabudnem na jeden študentský rozhovor vo Viedni. Sedeli sme s našim bodrým a žiaľ Bohu v Rusku zahynuvším Gustom Čipkom pri slovenskom stole v kaviarni. Bola reč o budúcnosti nášho slovenského ľudu. Na Slovensku bol vtedy čulý život. Boly volby do snemu, pri ktorých sa náš národ začal činne púšťať do politiky a začal javiť známky ráznosti a odhodlanosti. Blaho, Juriga, Jehlička, Hodža vyšli z volieb čo víťazi. Boli sme plní optimismu. No Čipka sa zamyslí a hovorí: „Nebude z nás nič. Nemáme historie! Kamarát, historie nemáme. Ten Matúš Trenčanský bol feudál a nie slovenský vodca, ostatné všetko nenašské. Pár zanietených horlivcov, ktorým je i Jánošík dobrý za národného hrdinu, historiu nenahradí". A pred týmto argumentom ustúpil ešte aj môj optimismus.

Nebola to pravda, nie je tomu tak, veď slovenský národ mal svoju historiu, mal svojich mrtvých — ale my odchovanci maďarských škôl sme ju nemali, maďarské školy poprerezávaly pásky, ktoré nás k nášmu ľudu viazaly — a my nemajúc historie, boli by sme sa stali suchou ratolesťou na strome národa. A tí, ktorí potom našli historický súvis so svojim národom, tí, ktorí poznali mrtvých svojho ľudu, dospeli tam, kam dospel generál Štefánik — k jednote československej. Preto bolo pre Maďarov potrebné vyhadzovať

študenta, u ktorého našli Černého čítanku a preto nutné dať písať ináč výtečnému Czambelovi brožúru, že Slováci sú rodina Juhoslovanov.

Z minulosti čerpal Štefánik svoje nádeje do budúcnosti. Keď Slovák Šafárik, Kollár, mohli pracovať na obrodení českého národa, prečo by obrodenie Slovenska nemohlo pochodiť z Čiech? Keď sme pred tisíc rokmi boli jedným národom, sme ním i dnes, hoc sme žili politicky aj oddelení. A nadviažuc na minulosť — nesklamal sa Štefánik v nádejach ohľadom budúcnosti. To, čo snil, čo úfal, za čo tak horlive pracoval, stalo sa skutočnosťou, jednota československá je tu, a len na nás záleží, aby bola aj v budúcnosti.

A bude — ak neztratíme súvis s našou historiou, s našimi živími mrtvími. Žiaľ, že i Štefánik patrí medzi nich, patrí historii. Je i on naším živým mrtvým a my konáme povinnosť voči samým sebe, hlavne ale voči nášmu národu, keď ho ctíme. A pomník nie jemu, ale nám je potrebný.

A ozaj potrebný. Veď on má k tomu slúžiť, aby duch Štefánikov žil v každom Čechoslovákovi. Duch pravdy, práce, obetavosti, bezžistnosti a hotovosti nasadiť všetko za národ. Ale hlavne duch jednoty. A duch jednoty je potrebnejší v dobe slobody, ako v dobe útisku. Veď martinskú deklaráciu vynášali i tí, ktorí dnes nepoznajú vážnejšej práce, ako rušiť našu národnú jednotu. A musí nám to byť pravidlom, viac: životnou pravdou, bez ktorej nemôže byť nášho národného žitia, že tak, ako naše oslobodenie bolo možné len spoločnou prácou oboch vetví nášho národa, tak aj trvanie našej slobody je len pri tejto jednote možné.

Štefánik práve preto nesmie byť nikdy mrtvým. A aby ním nebol, preto mu treba postaviť pomník, ktorý by od pokolenia do pokolenia hlásal, že v práci je moc, v jednote sila, v pravde život, a že národ, ktorý sa v žití opiera o vznešené túžby svojich, ač i mrtvých, veľkých mužov, nezničí nič a nikto. Štefánik mrtvý — na nás záleží, aby žil večne v nášom národe.

4. ĎALŠIE ÚČINKOVANIE „SPOLKU PRE POSTAVENIE POMNÍKA GEN. ŠTEFÁNIKOVI“.

Sriaďujúcim valným shromaždením vyvolený výbor dľa usnesenia schádza sa každú druhú stredu v mesiaci na župnom dome pod svojim zaslúžilým predsedom Dr. Emilom Stodolom o 5. hodine odpoludnia. Už hneď na prvej schôdzi dňa 3. marca 1920 v 9. bode ustálené bolo, aby sa za spolok vyvinula čím širšia činnosť medzi našim obecenstvom. Bol ustálený štvoraký spôsob: 1. Oznámenie v novinách, že sa spolok utvoril; 2. Sámuel Zoch, biskupský administrátor poverený bol, aby napísal stručnú výzvu k obecenstvu, žeby vstupovalo za členov; 3. vydá sa brožura, ktorá, ako neskôr 28. apríla roku 1920. 6. bodom doplnené bolo, má obsahovať: životopis generála, otvárajúcu reč biskupského administrátora Sámuela Zocha, sriadenie a hlavné body stanov spolku;

priebeh oslavy prvého výročia, úmrtia generálovho s rečiami pri tej príležitosti povedanými; 4. na deň 4. mája, ako vo výročitý deň smrti generálovej podá sa do novín slavnostné vyzvanie k obecenstvu, pri čom výbor vydá v dvoch formátoch — menšom a väčšom sbieracie hárky.

Ako bolo ustálené, tak sa aj pokračovalo a tu najsamprv sdeľujeme výzvu k našemu slovenskému obecenstvu, ako už po časopisoch uverejnená bola, aby si ju aj naši ctení čitatelia lepšie všímli a za členov do spolku sa prihlásili.

5. VÝZVA K OBECENSTVU ZA POMNÍK.

Postavme pomník generálovi Štefánikovi!

Československému národu!

Že meno generála Štefánika musí svietiť ako jasné slnko národnej práce, obetavosti a nikdy sa neklátiacej nádeje v lepšiu budúcnosť národa — vie každý Čechoslovák. Že jeho život má byť vzorom pre všetkých nás, že naša mládež príkladom toho, ktorý sa z nepatrného dieťaťa chudobnej slovenskej fary stal jedným z najväčších synov svojho národa, má byť pobádaná k obetavej, bezžistnej práci — je každému jasné. Že náš počtom malý národ sa môže stať cenným a váženým na celom svete jedine skrze takých ľudí, akým bol Štefánik — o tom niet pochybnosti. A že keď chceme zaistiť budúcnosť našej slobodnej vlasti, musíme kráčať tou cestou, ktorou kráčal on — o tom sme všetci presvedčení.

Sú to veliké veci, ktoré vykonal a my mu nebudeme môcť byť nikdy dostatočne vďačnými. To však, čo je z neho pre nás najcennejšie, je jeho — aby sme sa zreteľne vyslovili — československá osobnosť. Rodom Slovák, odchovanec Čech, ľúbiaci svoje rodné hniezdo do nekonečna, ale nezabúdajúci na celú vlasť, pyšný na svoj slovenský pôvod, avšak vystupujúci všade ako člen celého československého národa — a ako takýto prvý uskutočňovateľ národnej jednoty so strany Slovákov — stal sa Štefánik pre celý národ vzorom, ktorého sa má pridržať, ak nechce zmariť svoju slobodu. Štefánik je pre nás nie len velikým človekom, nie len nedostižiteľným dobrodincom svojho národa, je programom našej národnej práce a výzvou, aby sme to, čo on vo svojej osobnosti tak dokonále uskutočnil, i my každý vo svojej osobe uskutočniť chceli, aby sme sa stali Slováci a Česi nie len politicky, ale i v srdci, smýšľaní, v citoch a v osobnosťach Čechoslovákmi, členami jednoho národa.

Pre toto sa opovažujeme tvrdiť, že práca, ktorá ta smeruje, aby bola pamiatka prvého veľkého mrtvého oslobodenej vlasti živená, je nie jednoduchým uctievaním pamiatky veľkého mrtvého, ale je výchovnou prácou pre celý národ, pre celú dnešnú generáciu, ktorá

sa ťažko vžíva do nových spôsobov myslenia a cítenia. A pre toto si my nárokujeme právo, aby sme sa obracali na celú československú verejnosť s výzvou: Poďte a pomáhajte nám oživovať pamiatku Štefánikovu, poďte a pomáhajte nám budiť pravé československé národné povedomie.

V deň smrti velikého muža voláme: Vstúp každý medzi nás a pomáhaj nám v práci za postavenie dôstojného pomníka na mieste jeho večného odpočinku, pomáhaj každý, aby nebolo jediného miestečka, ktoré je spojené so Štefánikovým menom, že by nebolo dôstojne označené.

6. SRIADENIE A HLAVNÉ BODY STANOV „SPOLKU PRE POSTAVENIE POMNÍKA GEN. ŠTEFANIKOVI NA SLOVENSKU".

Spolok bol založený dňa 28. februára 1920 na županskom dome v Bratislave pod predsedníctvom dra Emila Stodolu, pravotára za prítomnosti 42 účastníkov. Stanovy spolku boly potvrdené dňa 23. apríla pod číslom 936/1920 adm. II. Cieľ spolku je — postaviť gen. M. R. Štefánikovi pomník na Slovensku. Prostriedky k dosaženiu toho sú: a) členské príspevky, b) dary, c) dobrovoľné sbierky a výťažky z prednášok, zábav, akademií, koncertov, divadelných predstavení tým cieľom usporiadaných. Členovia sú zakladajúci, ktorí zaplatia raz na vždy 1000 kor. ak sú nimi jednotlivci, a 2000 kor. ak sú nimi korporácie; prispievajúci, ktorí platia každoročne najmenej 50 kor. a činní, ktorí platia každoročne najmenej 20 kor. Záležitosti spolkové spravuje valné shromaždenie a výbor. Valné shromaždenie býva každoročne v januári, mimoriadne, keď toho potreba vyžaduje. Spolok má čestných predsedov: pp. prez. Masaryka, dra E. Beneša, ministra zahraničia, Dr. Vavru Srobára, spisovateľa A. Jiráska a básnika P. O. Hviezdoslava. Predsedom spolku je dr. E. Stodola, pravotár, podpredsedmi dr. E. Maršík, žup. poradca a Sámuel Zoch, ev. biskup. administrátor. Výbor pozostáva z 20 riadnych a 10 náhradných výborníkov. Riadnymi výborníkmi posiaľ sú: Major František Mildorf, 2. podpluk. Alois Balík, 3. Fr. Pivoňka, 4. Gabriel Izák, lekárnik, 5. Julius Bodnár, ev. teol. správca, 6. I. Lichner, ev. farár na Brezovej, 7. Sam. Osuský, teol. professor, 8. Ferd. Písecký, správca učit. prípravovne v Modre, 9. Elena Šoltésová, spisovateľka, 10. M. Zigmundíkova v Bratislave, 11. Dr. J. Buday, poslanec, 12. Pavel Varsík, voj. referent, 13. Gustáv Koštial, poručík, 14. Dr. Milan Ivanka, pravotár, 15. Bohdan Pavlů, hl. redaktor „Slov. Denníka", 16. J. Gregor-Tajovský, spisovateľ, 17. Milan Getting v Amerike. Náhradní: František Novák, Dr. Albert Dutka, lekár, Dr. M. Bella, župan, dr. Ľud. Okánik, župan, prof. dr. J. Kovalík v Žiline a Dr. Dušan Halaša v Turč. Sv. Martine. Zbývajúcich má právo výbor kooptovať. Ďalší funkcionári sú: jednateľ Pavel Varsík, podpluk., pokladník Gabriel Izák, zápisník Sam. Št. Osuský, predseda smierčieho súdu dr. Vladimír Fajnor, predseda tabule,

účetní dozorcovia dr. Ján Galla a N. Mukařovský. Vláda má právo ako vo výbore tak aj vo valnom shromaždení dať sa zastúpiť dvomi dôverníkmi s poradným a hlasovacím právom. Výbor je volený na 2 roky. Po prvom roku sa polovica vylosuje. Ostatní funkcionári a dozorný výbor volení sú na jedon rok. Výbor má právo spomedzi členov spolku menovať dôverníkov, sriaďovať odbory mimo Bratislavy. Spolok sa rozíde, keď cieľ svoj dosiahne, alebo keď to valné shromaždenie v prítomnosti dvoch tretín všetkých členov nadpolovičnou väčšinou tak sa usnesie. V páde rozídenia sa valné shromaždenie vynesie uzavretie, ako sa má naložiť s majetkom spolku, ktoré uzavretie môže mať na zreteli len vlastenecké ciele. Jestliže by spolok bol zrušený prv, ako by valné shromaždenie o majetku spolku rozhodlo, majetok pripadne „Matici Slovenskej" a „Ústr. Matice Českej" v rovných poloviciach s tou podmienkou, aby s týmto majetkom naložené bolo dľa cieľa spolku tohoto.

Za člena spolku treba sa hlásiť u predsedníctva (dr. E. Stodola, pravotár, Michalská ulica 3); príspevky a obete treba posielať na pokladníka Gabr. Izáka, lekárnika (Dlhá ulica, Bratislava). Sídlom spolku je Bratislava.

Národovci, ctitelia prvého československého ministra vojny, hláste sa za členov, obetujte, pomáhajte!

Sam. Št. Osuský, zápisník.

ČASŤ III.

PRVÉ VÝROČIE ÚMRTIA GENERÁLA ŠTEFÁNIKA.

1. PRÍPRAVY K OSLÁVENIU VÝROČIA SMRTI GEN. ŠTEFÁNIKA.

Ak dačo, tak prvé výročie smrti generála Štefánika nemohol Spolok nechať nepovšímnutým. Preto na výborovej schôdzi dňa 18. apríla 1920 bodom 2. ustálilo sa, že poneváč 2. mája Osvetový sväz usporiada zájezd ku hrobu hrdinovmu na Bradlo, kde povie na požiadanie sväzu reč Bohdan Pavlů a položí veniec ruských legií, aby sa aj spolok, zastúpený predsedom a výborom, pripojil k tomuto sprievodu. Prehovoriť za spolok požiadaný bol člen výboru, rotmajster Ferdinand Písecký a príležitostnú báseň, svoju vlastnú tvorbu, zarečniť poverený bol Em. Boleslav Lukáč, ev. teol. poslucháč.

Zasvitol deň 2. mája. Bola práve nedeľa. Celá príroda sálala v jarnej kráse, akoby na počesť nášmu hrdinovi, aby sme so slovami Mich. Miloslava Hodžu vyslovili, že „nenie smrť väčšia života, by jak brojila“. Z Bratislavy osobitný vlak viezol návštevníkov hrobu na Bradlo, kde sa shromaždilo skoro tak veliké množstvo okolitého ľudu, ako aj počas pohrebu.

Slávnosti zúčastnil sa aj minister Dr. Vavro Šrobár, podmaršál Mittelhausser, matka a rodina zosnulého, francúzsky konsul Röttig, deputácia I. a II. pluku našej sibírskej armády, četné deputácie. Spolok pre postavenie pomníka gen. Štefánikovi zastupoval predseda Dr. Emil Stodola s niektorými členmi výboru.

Smútočnú slávnosť zahájil pevecký sbor chovancov a chovaníc učiteľského ústavu z Modry za vedenia prof. E. Hulu Smetanovým „Venom“. Po odznení tohoto úchvatného spevu za Osvetový sväz, ktorý slávnosť usporiadal, prehovoril predseda sväzu inšp. Jelínek a za tým nasledovala slavnostná reč Bohdana Pavlů, ktorú tu v plnom znení podávame.

2. REČ BOHDANA PAVLŮ NA BRADLE DŇA 2. MÁJA 1920.

„Drahí bratia a sestry! Stojíme tu nad hrobom jednoho z tých troch velikánov, ktorí počas svetovej vojny na svetovom bojišti duchom i zbraňami menom nášho československého národa dokazovali a dokázali, čo svet pred tým nevedel, že národ náš zasluhuje slobody, po ktorej za tisícročie túžil, že národ náš túto slobodu chce si vydobyť a že ju musí dostať.

Sme tu v takom kraji, ktorého prírodné krásy nie sú spojené s prírodným bohatstvom, kde ľud ťažkou prácou a tvrdou rukou musí si dobývať to, čo mu príroda odoprela. Milan Štefánik vyšiel z tohoto ľudu a kraju. Zvyknutý tvrdej borbe, odriekaniu a sebazapieraniu, tak ako ľudia jeho rodného kraju, tak dobre vykonal svoj úkol bojovať za tie práva, ktoré história nášmu národu odoprela. Milan Štefánik horko cítil cudzie jarmo, ktoré svieralo jeho rodnú zem, a keď odišiel do cudziny, odišiel preto, aby tam bojoval pre česť a slávu slovenského národa. Svoj úkol vykonal a celý svet ho zná a podľa neho súdi o Slovákoch. Keď bolo treba dokázať, že národ náš je hodný slobody, stačilo ukázať na Milana Štefánika a každý musel uznať, že národ, ktorý má takých synov, nesmie byť znivočený, že taký národ zasluhuje, aby bol pánom v svojej zemi. Milan Štefánik dlhé roky putoval svetom, ale všade, kade išiel, či už vo Francii, či na Sahare, či v centrálnej Azii, v Amerike alebo v Austrálii, napriek tomu, že všade bol domovom, v svojej duši cítil, že svojím koreňom tkvie tuná na Slovensku, že za Slovensko musí trpeť, bojovať a víťaziť.

Keď prišla svetová vojna, on sa neutiahol ako mnohí, ale vstúpil ako prostý vojak dobrovoľne do francúzskeho vojska pomáhať Francii, aby ona zase pomohla vybojovať nášmu národu slobodu. Francia poznala ho ako človeka silného ducha a ideálnych úmyslov, a keď sa stal francúzskym generálom, nebola to protekcia, ale uznanie skutočných zásluh. Naši ľudia tiež skoro poznali, koho majú v Milanovi Štefánikovi a keď sa r. 1916 utvorila Československá Národná Rada v Paríži, boli na jej čelo postavení Masaryk, Štefánik a Beneš. Oni viedli náš zahraničný odboj až k úplnému víťazstvu.

Jeho kolega minister Beneš povedal o Štefánikovi, že on to bol, ktorý nám vo Francúzsku a v Itálii otvoril prístup do diplomatických kruhov a ktorý Franciu a Itáliu priviedol k tomu, že uznaly slobodu nášho národa. V tom je jeho ohromná zásluha. Francia bola prvá, ktorá uznala našu slobodu, Itália posledná. Keď Štefánikovi sa podarilo Itáliu získať, boli sme presvedčení, že naša vec zvíťazila. Milanovi Štefánikovi patrí teda zásluha prvého a posledného rozhodujúceho úspechu!

Keď sa bude rokovať o tých, kto si najviac zaslúžil o našu slobodu, história povie i meno vášho košariského rodáka Milana Štefánika. Vy občania tohoto kraja môžete byť naňho pyšní, môžete byť pyšní na celý svoj kraj, ktorý leží uprostried nášho národného

územia medzi Šumavou a Tatrami. Tento kraj dal nášmu národu z tejto doliny Milana Štefánika, z doliny moravskej Tomáša G. Masaryka, tam zpoza hôr J. A. Komenského, tu neďaleko z Považia Joz. Mil. Hurbana. To boli synovia vášho kraja. Vo vás žije veliká duševná sila a od vás československý národ môže ešte mnoho očakávať.

Tak, ako bol zo svojej vlasti vyhnaný J. A. Komenský a T. G. Masaryk, tak i Milan Štefánik odišiel do sveta preto, aby ako oni pracoval za našu národnú vec. Komenský sa nedočkal, aby sa vrátil do oslobodenej vlasti, ale keď zomieral, odkázal svojmu národu, že on pevne verí, že vláda jeho veci sa opäť vráti do jeho rúk. Milan Štefánik ako biblický Mojžiš tiež viedol svoj národ do zasľúbenej zeme slobody, ale keď prvý raz sa dotknul svojej oslobodenej vlasti, v ten istý okamih zahynul. Ako orol sa spustil s neba a zahynul po víťaznom lete. On dal za svoj národ svoj život i svoju dušu, a kto dáva dušu za svoj národ, ten v dušiach a srdciach národa bude žiť; tak i duch Milana R. Štefánika večne bude žiť ako najväčší poklad československého národa.

Drahý Milane! Keď som sa s Tebou pred poldruha rokom lúčil na Sibíri, odchádzal si už s pečaťou smrti na svojom líci. Vždy si nám hovoril, že musíme ostať na bojišti do posledného okamihu, že nesmieme sa vzdávať, že nesmieme upadať duchom, ale vždy vysoko dvíhať zástavu československej slobody. Odišiel si, ale zanechal si nám nehynúci odkaz a my Ti pri Tvojej mohyle sľubujeme, že budeme na veky nosiť v svojich srdciach Tvoju pamiatku, aby nás posilňovala a viedla k dokončeniu Tvojho diela. Dokiaľ bude medzi nami žiť Tvoj duch, do tých čias bude žiť i naša sloboda.“

3. REČ BOHDANA PAVLŮ

na večierku pamiatky M. R. Štefánika dňa 9. mája 1920 v Bratislave.

Tajomnou vôľou osudu sa stalo, že prvé stretnutie generála Milana Rastislava Štefánika, osloboditeľa slovenského ľudu so slobodnou slovenskou zemou bolo i jeho posledným stretnutím. Zahynul v tom okamžiku, ale jeho náhla smrť dodala životu tohoto velikého syna slovenského národa takú tragickú krásu, že dnes meno, život i pôsobenie M. R. Štefánika stáva sa národnou legendou. Tam na vysokom Bradle, prostried ľudu, z ktorého vyšiel, driema večný sen, ani verná stráž svojho Slovenska, za ktoré toľko pracoval, trpel a — víťazil.

Nie len tragická smrť, ale ešte väčšmi heroický život a pôsobenie Milana R. Štefánika spravily z neho hrdinu nášho oslobodenia. Legendárny chýr o ňom rastie deň za dňom. Tí, čo za hranicami pracovali a borili sa za oslobodenie národa, dlhé roky pôsobili oddelene od ostatného národa, ktorý počúval o nich iba

úryvkami. Postava generála Štefánika touto vzdialenosťou tratí na jasnosti, jeho telesná tvár javí sa národu neurčito, práve tak, ako jeho duševná podoba, ale z celej jeho postavy žiari akési tajomné svetlo, ktoré hlavu jeho obklopuje aureolou. Národ nepozná ani dobre jeho podoby. Nieto ani jednej fotografie, ktorá by vystihla ten záhadný, hlboký, ale pri tom jasný a prenikavý pohľad jeho očú, nieto ani umeleckej podobizne, ktorá by jeho zjav potomstvu zachovala. Milan Štefánik zrazu objavil sa na oblohe nášho národného života, zažiaril ani blýskavica a zahasnul na veky. Ale kraj, ktorý uvidel jeho zázračný let, dosiaľ dýcha nemým úžasom a obdivom pred týmto synom chudobného, ale na veľkých ľudí a veľkú odvahu tak bohatého horského kraja na hraniciach Moravy a Slovenska.

Môj dnešný úkol je skromný: nie zachytiť život Milana R. Štefánika v celej jeho bohatosti, ale na niekoľkých príkladoch ukázať, *čím bol pre nás prvý slovenský vojak a diplomat, prvý a posledný minister vojenstva Československej republiky.*

Milan Rastislav Štefánik pripomínal mi často Alešu Karamazova z románu Dostojevského: veliký znateľ ruskej duše chcel v Alešovi zobraziť ideálneho Rusa, harmonicky spájajúceho citový a mravný ideál slovanského východu s rozumovou bystrotou európskeho západu. Dostojevský hovorí o Alešovi, že Aleša mohol by sa kdekoľvek objaviť nahý, bez peňazí, bez priateľov, a o chvíľu bude odetý, nasýtený, oddaní priatelia budú ho obklopovať a budú šťastliví, že tomuto neznámemu známemu môžu vykonať priateľské úsluhy. A Aleša bude prijímať tieto dary ako samozrejmosť, nedá sa získať hmotnými výhodami, ale ostane ten istý dobrý, súcitiaci, mäkký a hlboký Aleša, nie asketa, a predsa človek pohŕdajúci hmotnými pôžitkami, nie sveták, a predsa ľúbiaci ženy a deti a všetkých ľudí dobrého srdca.

Taký bol aj Milan Rastislav Štefánik. Ako mladý chudobný šuhaj, syn vidieckeho evanjelického farára, odišiel do sveta, bez známostí, bez peňazí, bez telesnej krásy, len s týma jasnýma, vnímavýma a pútavýma modrýma očima. Nebol asketa, prchajúci pred krásou sveta, ale žil asketicky. Bol oddaný svojej kráľovskej hvezdárskej vede a ešte väčšmi než vedu *miloval umenie a poeziu.* Pri tom duša matematicky jasná a presná. Zo slovanského bola v ňom iba hlboká citovosť, ale nad touto slovanskou citovosťou vládla francúzska presnosť. Preto tak skoro zdomácnel vo Francii, preto krásna, jasná Francia stala sa mu druhou otčinou.

Od r. 1905 bol vo Francii domovom, ale politicky pred vojnou upozorňoval na seba málo. Štefánik nebol priateľom práce nevčasnej; uňho vždy postup určoval vopred presne premyslený plán. Preto pred vojnou neztrácal sa v politike, ale vo vede. Najlepší francúzski učenci, hvezdár Janssen, prírodovedec Berthelot, matematik a filozof Poincaré boli jeho najlepší priatelia. Poincaré krátko pred svojou smrťou spomínal na svojho slovenského žiaka, a u Berthelota soznámil sa Štefánik s jeho synom, direktorom

francúzskeho zahraničného ministerstva. Tam korenia sa počiatky Štefánikových diplomatických známostí.

Široká verejnosť temer ani nepoznala Milana R. Štefánika. Málo kto tušil, aká duševná sila je utajená v slabúčkom tele tohoto parížskeho hvezdára, ktorý ako hviezda-blýskavica kedy-tedy objavil sa na rodnom Slovensku alebo v Prahe, prichádzajúc z tajemných východných krajov turkestanských alebo z vyprahlých pieskov Sahary, z oblačných výšin Mont-Blanku, z pohádkových ostrovov tichooceánskych Tahiti. Ale boli to naši najlepší spisovatelia, umelci, učenci a politikovia, ktorí Milana Štefánika poznali a vážili si ho. Začala sa veľká svetová vojna. Milan R. Štefánik bol vtedy vo Francii. Pochopil, že v takú minútu, keď sa rozhoduje o živote a budúcnosti národov, nie je jeho právom, skrývať sa v súkromnom živote, zanechal svoju vedu a vstúpil ako dobrovoľník do francúzskej armády, aby bránil svoju novú vlasť, Franciu, napadnutú vrahom jeho národa. Nechcel byť embusqué — ulejvákom. Náhodou dostal sa *do armády budúceho víťaza nad Nemcami, Focha.*

Neznámy slovenský dôstojník upozornil na seba nielen niekoľkými letúňskymi výkonami šialenej odvahy, ale i pozoruhodnou znalosťou meteorologických pomerov. Svoje hvezdárske znalosti okamžite vedel prispôsobiť na potreby francúzskej aviatiky. Krátky rozhovor s generálom Fochom bol popudom k vzornej organizácii meteorologických pozorovaní na francúzskom fronte. Podľa Francúzov organizovali svoje pozorovania Angličania a Amerikáni. Akiste málo kto z nich myslel, že je to myšlienka syna slovenského národa.

Roku 1915 odišiel z Francie do Srbska, pomáhať ohrozenému slovanskému bratovi. Jeho slovanské srdce prehovorilo. Bol svedkom strašného ústupu srbského vojska cez Albániu. Sám preletel dinarské Alpy a vo Valone podal prvú zprávu o situácii armády Putnikovej. Zachránil tým vtedy francúzsky dessant v Soluni.

Chorý previezol sa koncom r. 1915 do Itálie a v Paríži dal sa operovať. Našiel som ho vo februári 1916 v Paríži v jeho byte v ulici Leclerc na posteli, chorého, ale duševne svieżeho. Prišiel som práve z Ruska, aby som na západe vyložil, čo my v Rusku robíme, a spýtal sa, čo oni robia: Masaryk v Londýne, Štefánik a Beneš v Paríži, a čo treba ďalej robiť. Štefánik rozprával mi o tom, čo on robil v poslednom čase, po operácii. Vtedy už hovorilo z neho jeho slovenské, ba československé srdce, lebo od samých počiatkov Milan R. Štefánik hrdo vystupoval ako Slovák, ale nezabúdal pripomenúť, že je synom československého národa, rozčesnutého tisícročnou politikou na dve polovice, ale túžiaceho práve tak po slobode, ako po jednote. Štefánik rozprával mi tiež o tom, ako Masaryk prišiel do Paríža r. 1914 ako neznámy český profesor, ako on, Milan Štefánik, získal preňho ministerského prezidenta Brianda, ako došlo k rozhovorom medzi Briandom a Masarykom, pri ktorom *prvý raz predstaviteľ francúzskej politiky oficiálne sa vyslovil v prospech nárokov československého*

národa na slobodu, ako to potom uverejnili v „Matinu“ a že ten článok Briand pred uverejnením sám čítal a korigoval, aby francúzske osvedčenie bolo čo najoficiálnejšie.

Bol to prvý náš diplomatický úspech na západe. Milan Štefánik bol pri tom. Francia bola získaná v ten čas, keď Anglia o nás ešte nechcela počuť a Amerika ešte nič nevedela. Správne terajší minister zahraničných vecí, dr. Beneš, tento diplomatický skutok Štefánikov priznáva ako jeho mimoriadnu zásluhu. Dr. Beneš napísal o M. Štefánikovi: „Nehľadiac na jeho osobné vysoké kvality, treba hlavne zdôrazniť, že cestu k politickým kruhom, k jednotlivým vládam, špeciálne k francúzskej a italskej, otvoril nášmu hnutiu on. On to bol, ktorý pripravoval pozdejšie našej Národnej Rade prístup do politických kruhov, ktorý uviedol do osobného styku so všetkými významnejšími osobnosťami našich pracovníkov, ktorý dal prvé základy našej diplomatickej činnosti a ktorý práve bol prvým a najlepším našim diplomatom.

K týmto slovám netreba nič pridávať. To je Milan Rastislav Štefánik, slovenský rodák, doktor filozofie pražskej univerzity, generál francúzskej armády, prvý minister vojenstva Československej republiky. Náš prvý vojak a prvý diplomat, ten, ktorý zahájil naše diplomatické úspechy za svetovej vojny. On získal pre našu vec Franciu a Francia na konec získala pre našu slobodu svet!

Za prvým diplomatickým úspechom vo Francii ide *diplomatická práca v Itálii.* Ľady nevšímavosti k československej slobode len pomaly sa lámu v tejto ináče horúcej zemi. Ale Štefánik neustáva. Pokúša sa o dohodu medzi Juhoslovanmi a Talianmi. Z jeho podnetu vychádza r. 1916 osvedčenie srbského králeviča Alexandra a Pašiča o Jandranskom mori, ktoré malo uspokojiť Talianov.

A hneď potom v lete 1916 ide do Ruska. Nový tvrdý oriešok. Treba nielen získavať Rusov pre našu vec, ale ešte väčšmi treba napravovať chyby našich ľudí, nedopustiť, aby naše hnutie dostalo sa do čiernosotenských prúdov germanofilského Stürmera. Milan Štefánik vykonal svoju povinnosť, nepustil naše hnutie do hnilých prúdov, ale držal ho na čistej vode do tých čias, kým nás neoslobodila revolúcia.

Hneď potom sa ponáhľal nazad do Francie a zase do Itálie, zakladať československé vojsko v Itálii, to vojsko, ktoré potom v roku 1919 za najväčšieho nebezpečenstva *zachránilo jeho rodné Slovensko pred maďarským vpádom.*

Nedbajúc na to, že je chorý, že jeho slabé telo ledva vládze namáhavé cesty, počas celej vojny tak chodil z Francie do Itálie, do Srbska, do Ruska, do Ameriky, na Sibír. Živý príklad toho, čo môže vykonať silný duch, i keď je telo slabé!

Na jar roku 1918 zase bol v Itálii. Tam uzavrel *prvú našu medzinárodnú smluvu v máji 1918.* Milan Štefánik zaznamenal prvý diplomatický úspech vo Francii roku 1916 a prvé medzinárodné priznanie v Itálii roku 1918!

Z Itálie cez Ameriku vydal sa na jaseň roku 1918 na Sibír. Z namáhavej cesty ho nezháčilo ani vyhlásenie slobody Československej republiky. Tuná všeliako vykladajú sibírsku cestu Štefánikovu, daktorí ľudia hovoria i o fiasku. Treba povedať pravdu: V Československéj republike dosiaľ nikto sa nepodujal na tak ťažký úkol. I keby nebol mal zdar, nebolo by divu. Nie je ľahká vec uzdraviť choré vojsko, unavené dlhými bojami, rozmrzené, sklamané nesplnenými sľubmi spojeneckými. Štefánik vedel, aký je to ťažký úkol, že pri tom riskuje svojou popularnosťou, ale on nebol za ľahkomyseľnú demagogiu, on vedel republike priniesť osobnú obeť. Vedel to, čo nevedia tuná doma. Liek bol horký, ale zdravý. *Ak dnes sa pýšime sibírskou armádou, je to jeho zásluha, je to zásluha tých opatrení, ktoré mu vyťýkajú.*

Náhla smrť ochránila generála Štefánika od rmutu a kalu nášho verejného života, ktorému by ináče sotva ušiel. Sláva jeho činnosti rástla medzi tými, ktorí spolu s ním bojovali a životy prinášali za národnú slobodu; medzi tých, čo bez zásluhy si delia korisť, prišiel iba zomrieť.

Večná mu pamäť!

4. REČ JÁNA LICHNERA,

správcu brezovskej meštianky, a tamojšieho ev. kňaza 4. mája k žiakom.

Milé žiactvo!

Rok je už tomu, čo pamätným stalo sa toto naše Bradlo pre každého verného Čechoslováka. Od roka prichodia sem veľké zástupy obecenstva. Prichodia sem Francúzi, Italci, Česi, Slováci; prichodia naši vekom pokročilí starci, aby si po prekonanej ťažkej púti národného žitia odpočinuli na tomto tichom mieste odpočinku nášho statočného pracovníka gen. dr. M. Štefánika. Prichodia sem v ťete života za národnú slobodu bojovavší a ešte vždy bojujúci mužovia, aby sa tu nad hrobom najväčšieho slovenského národného hrdinu k ďalšej národnej borbe utúžili a vo viere v konečné víťazstvo našej národnej pravdy utvrdili. A prichodí sem, a síce v opravdu peknom počte, aj naša mládež, menovite školská mládež, na čele so svojimi učiteľmi. Mládež prichodí na toto miesto tým cieľom, aby si odniesla odtiaľto kvet ideálu. Na našom Bradle zasadený je strom československého ideálu, z ktorého prichodí si ulomiť mládež po jednej ratoliestke, aby sa ňou ozdobila, do pôdy svojho srdca si ju zaštepila a tak vypúdila zo svojej duše všetku burinu, všetky tie falošné ideále, ktoré jej dosiaľ boly natískané.

Naša mládež, žiaľbohu, bývala v minulosti veľmi nesprávne vychovávaná. Pred jej oči ako ideále stavané boly osoby, ktoré tupily svoj pôvod, svoj rod, haňbily sa za svojho otca — matku. Petöfi, Kosuth, Just a iní renegáti boli nám tak opisovaní ako čestní mužovia, ako pravá dokonalosť človeka, za ktorými má spechať každý mladík, kdežto skutočné charakterné postavy, ako Kollár, Šafárik, Palacký, Hurban, Hodža, Štúr a ich spolupracovníci, boli ako

opovrženia hodní ľudia pojednávaní. Ale povedzte mi, vy mladí bračekovci, či sa Vám neprotivilo v duši, keď naši učitelia maďarónski blatom potupy zahadzovali našich roduverných mužov, ktorí sa hrdosťou priznávali k svojmu rodu, a keď vás oduševňovali za odpadlíka viery a rodu Petőfiho, ktorý v jednom svojom spise napísal: „Za dvoje sa haňbím v živote: za jedno, že moja matka bola Slovenka, za druhé, že bola luteránka.“ Za luteránstvo sa preto haňbil, že luteráni boli zväčša Slováci. Nuž môže slúžiť niekomu za vzor človek, ktorý takúto špinu hádže do svojho hniezda? Nie, nikdy nie!

Našimi ideálmi prestaly byť tieto falošné modly v tom okamihu, keď maďarské školy musely shodiť so svojho průčelia maďarské nápisy a zameniť ich správnymi slovenskými, keď miesto falošných prorokov maďarských a maďarónskych počali vyučovať v nich povolaní naši slovenskí a českí učitelia. A toto stalo sa vtedy, keď náš československý národ pri pomoci pravdymilovných národov sveta polámal tisícročné maďarské jarmo a stal sa slobodným. Od tých čias, čo slobodní sme politicky, slobodní sme aj kultúrne: slobodní sú učitelia, slobodní sú žiaci, slobodná je veda, slobodno je milovať svoj národ, svoju opravdovú otčinu, a milovať aj tých, ktorí majú najväčšie zásluhy v tom, že sme oslobodení.

A medzi tých, ktorí majú najväčšie zásluhy pri našom oslobodení, patrí aj tu odpočívajúci hrdina Štefánik. On najprv svojou statočnou vedeckou prácou dobré meno získal v cudzozemsku nášmu rodu, a keď to záujem vlastí požadoval, ako vojak šabľou a ako diplomat nevšedným umom zasadil sa za svoju týranú otčinu. Ako niekdy Hannibal po provinciach Hispanie a Gallie sbieral bojachtivých hrdinov, aby ich viedol oproti pyšným a panovitým Rimanom, tak on tiež na rozsiahlych rovinách Rossie sbieral našich bojovníkov zajatcov a formoval ich v nezlomné šíky statných legionárov.

A keď z ťažkého dopustenia Božieho bol nám nešťastnou náhodou aj rýchle z časnej vo večnú vlasť odvolaný, on nám je predsa pri ďalšej borbe za udržanie oslobodenej vlasti prítomný. Jeho meno, jeho príklad bude navždy slúžiť za vzor statočnej práci, čistého charakteru, neohroženej vernosti, vzletného idealismu, bezžistného vlastenectva. V našich učebniciach o ňom bude čítavať školská mládež poučné a povzbudzujúce články. On bude ten ideál našej mládeže, za ktorým ako za jasnou hviezdou pôjde, a pomník, ktorý bude postavený na jeho hrobe, bude tým ohniskom, ku ktorému bude mládež prichádzať, aby si zahriala srdce láskou k národu, vlasti a všetkému, čo je sväté a krásne.

Pre všetky tie mnohé zásluhy, ktorými zvečnil si svoje meno, dnes vo výročie jeho tragickej smrti, shromaždení vôkol jeho hrobu, privolávame mu: vďaka ti, statočný hrdina, za prinesené za nás obete, bude požehnaná tvoja pamiatka medzi ľudom tebou oslobodeným!

5. MALÌ SME NÁDEJU . . . .

(Na výročie smrti generála Štefánika.)

Rečnil, ako svoju vlastnú duchovnú tvorbu Emil Boleslav Lukáč.

Mali sme nádeju — — — — — — — —
Nádeju plamennú, nádeju vznešenú, nádeju skrytú,
čo sme Ju chovali slzami, nadšením — čo sme Ju
chovali túžbami — vzlykotom, čo sme Ju od mraku k svitu
chovali tajeným plamom, čo burácal v lkajúcej duši,
vediac, že nádherným kvetom raz zakvitnúť musí, oh, musí!
Lež doma čakaly okovy, hrdzavé okovy,
a tyran nádeju zdrtiť už ochotne hotový
a preto utiekla v cudzinu — mala len perute,
perute mladisté, perute mohutné, perute labutie —
— — — — — Mali sme nádeju!

Nádeja letela — — — — — — — — —
Letela v oblastiach slobodných, letela po ríšach svetla,
pri tom však trpela premnoho, trpela preveľa.
Videla z ďaleka: okolo národa záhuba lieta,
videla: šediny v slzách sa zmáčajú — pokrevné hrude,
videla v bôľoch sa zvíjať, a videla blankyt, jak rudne
krvou, čo vylieva Slovensko — videla: po celom
domove vrahovia zúrili — vzplanula! — Po celom
dotkla sa posvätným boľastnej ocele otrokov,
letela do boja — letela slobodná, letela bez okov
— — — — — Nádeja letela!

Nádeja tvorila — — — — — — — — —
Tvorila zázraky, zahnala prízraky, borila žalár —
silou tou nadzemskou, čo vliala do ramien Všesila,
by doma potomok spevom už voľným si veselo zahral,
budúcnosť stavala národu, múry, čo na veky stoja;
preto jej kanuly po čele krupaje boja i znoja,
posvätná perla kde padla, tam sloboda zvonila.
A doma ožilo Slovensko, ožila zem milá,
ožila, radostne čakajúc víťaznú nádeju,
kedy ju paprsky slnca, oh, kedy ju dovedú?
— — — — — Nádeja tvorila!

Nádeja sletela — — — — — — — — —
Sletela s vysoka, sletela shorená, sletela v ohni
vytryskla krv z tela, rodná zem vpila ju docela —
tak sme Ju museli uvidieť, tak sme Ju uvidieť mohli.
Nezrela dielo, ni náruč, čo čakala žehnatbou svätou,
uzrela slobodné rodisko, ale nie slobodných bratov —
musela do výšin, k Tým, čo tam čakajú napnute,
kedy sa pridružia k Ním už tie perute labutie.
Vyčkali, tam je už, hoc telo zmorené, vychradlé,
spokojne spočíva večný sen na Bradle, na Bradle
— — — — — Nádeja sletela!

OBSAH.

SOZNAM VYOBRAZENÍ.